

Friluftsliv för framtid

Rapport från ett friluftspolitiskt idéforum

-
- FRISAM - Friluftorganisationer i Samverkan - består av
- Friluftsförbundet • Svenska Turistföreningen • Svenska Orienteringsförbundet • Svenska Båtunionen
  - Svenska Scoutrådet • Svenska Jägareförbundet • Sportfiskarna • Svenska Brukshundklubben
  - Cykelförbundet • Riksförbundet Hälsoförbundet • Svenska Livräddningssällskapet • Svenska Kennelklubben
  - Korpen Svenska Motionsidrottsförbundet • Riksförbundet Sveriges 4 H • Svenska Frisksportförbundet

Innehåll

1.	Sammanfattning	I
2.	Bakgrund	2
3.	Syftet med ett friluftspolitiskt idéforum	3
4.	Innehåll, upplägning och genomförande av konferensen	4
5.	Sammanfattning av föredrag, PM och seminarieupplägg	5
5.1	De fyra föredragen	5
5.2	Fem utarbetade PM	8
5.3	Seminarieupplägg	8
6.	Sammanfattning av seminarierna	9
6.1	Förutsättningar för friluftsliv	9
6.2	Utvecklingsfrågor	9
6.3	Visioner och mål	10
7.	Summering och avslutning	11
	Fotnoter	11
	Bilagor	
	Bilaga 1: Utarbetade PM	12
	Bilaga 2: Konferensprogrammet	25

I. **Sammanfattning**

Några av de viktigaste slutsatserna från 108 deltagare i höstens idéforum om Friluftsliv för Framtid är:

- *Den positiva utvecklingen för folkhälsan som följer av ett aktivt friluftsliv*
- *Friluftslivets behov lika viktiga som andra intressen att tillgodose vid fysisk planering*
- *Behov av förstärkt samhällsstöd till friluftslivet*
- *Satsa på tidig friluftsverksamhet i skola och förskola liksom på spännande friluftaktiviteter för ungdomar*
- *Marknadsföring av friluftsliv och friluftaktiviteter för turister och för nya svenskar*
- *Satsning på forskning om friluftsliv*
- *En fortsatt stark och skyddad allemansrätt som en unik tillgång och förutsättning för friluftslivet*
- *Vidareutveckling av det värdefulla ledarskapet inom ideell verksamhet*

Regeringen beviljade den 28 juni 2001 FRISAM ett bidrag med 400 000 kronor för att genomföra ett projekt i form av ett seminarium med syfte att belysa och diskutera friluftslivets betydelse för folkhälsa, besöksnäring/turism, naturvårdspolitik samt dess betydelse ur ett folkrörelseperspektiv. Regeringen begärde samtidigt att FRISAM senast den 1 februari 2002 skall lämna dokumentation och slutsatser av genomfört arbete till Regeringskansliet (Näringsdepartementet). Med anledning härav har denna redovisning utarbetats.

Seminarieriet fick rubriken "Friluftsliv för Framtid - Ett friluftspolitiskt idéforum" och ägde rum den 19 november 2001 i Rosenbad, Stockholm. I konferensen deltog 108 personer representerande FRISAM's medlemsorganisationer, berörda intresseorganisationer, berörda myndigheter, representanter för forskning och utbildning samt media.

Vid konferensen framfördes olika föredrag med uppgift att belysa de ämnesområden som skulle behandlas. Dessutom presenterades fem olika PM, som tagits fram av olika experter. De närvarande deltog under eftermiddagen i olika seminarier för erfarenhetsutbyte och diskussioner med syfte att ta fram idéer i frågor om visioner och mål för friluftslivets framtida utveckling.

En särskild uppgift i seminarierna var att ta fram förslag till visioner och mål för FRISAM's verksamhet. Förslagen, som kan vara ett värdefullt underlag för FRISAM's fortsatta roll och inriktning, innebär sammanfattningsvis att FRISAM skall svara för samordning, utveckling och förnyelse samt vara en respekterad och etablerad samtalspartner med regeringen och berörda myndigheter inom friluftsområdet.

För FRISAM, som en nybildad ideell förening med 15 medlemsorganisationer och ca 1,7 miljoner medlemmar, var konferensen den första större aktiviteten. Genom de olika inslagen under konferensen skapades en gemensam referensram för den fortsatta ambitionen att stärka friluftsarbetet i vårt land. Konferensen var en första – men en mycket viktig – byggsten i FRISAM's roll att på ett ännu bättre sätt delta i arbetet med att utveckla friluftspolitiken i Sverige.

FRISAM ser med glädje och entusiasm fram emot att få medverka i en sådan utveckling. Det krävs dock rimliga resurser för att FRISAM med framgång skall kunna ta på sig ansvaret att medverka i en för svenska folket positiv utveckling av friluftspolitiken.

2. *Bakgrund*

I idrottspropositionen (1998/99:107) redovisade regeringen sin bedömning att många friluftsför- och främjandeorganisationer bedriver en verksamhet som erbjuder människor i alla åldrar spännande och lärorika upplevelser i naturen och därigenom goda möjligheter att utveckla ett livslångt intresse för hälsa och friluftsliv. Några av dessa organisationer hade fram till dess fått bidrag genom anslaget "Stöd till idrotten".

1999 beslöt regeringskansliet att tillsätta en arbetsgrupp för översyn av framtida inriktning och administration av statens stöd till friluftsliv och främjandeorganisationer. Arbetsgruppen redovisade sitt förslag i december 1999 (Ds 1999:78). Friluftslivet och de ideella friluftsförorganisationerna har även stor betydelse för turistnäringen, skogsnäringen och naturmiljövården i övrigt.

FRISAM bildades 2000-02-22 som en ideell förening, som har till ändamål att bevara och utveckla förutsättningarna för friluftsliv och rekreation i vid bemärkelse. FRISAM har idag 15 medlemsorganisationer.¹ Fem av dessa – i fotnoten markerade med fetstil – får idag bidrag direkt av regeringen.

Av FRISAM's arbetsplan framgår att organisationen vill medverka till att skapa en nationell friluftspolitik, visa den samhällsekonomiska vinsten av fysisk aktivitet och god hälsa, verka för att friluftslivets status höjs i samhället och att allemansrätten inte försvagas samt att utöka det nordiska samarbetet. I skrivelser till regeringskansliet den 27 november 2000 och 7 mars 2001 har FRISAM ansökt om stöd för att bedriva ett projekt med mål att ange ett, för friluftslivet grundläggande och väsentligt, innehåll i en nationell friluftspolitik.

Regeringen har den 28 juni 2001 beslutat bevilja FRISAM ett bidrag med 400 000 kronor för att genomföra ett projekt med inriktning att i ett seminarium i november 2001 belysa och diskutera friluftslivets betydelse för folkhälsa, besöksnäring/turism och naturvårdspolitik samt dess betydelse ur ett folkrörelseperspektiv.

I föreliggande rapport lämnar FRISAM dokumentation och slutsatser av genomfört arbete till Regeringskansliet (Näringsdepartementet). Samtidigt framför FRISAM ett tack för visat förtroende och för möjligheten att genom beviljat bidrag kunna samla de egna organisationerna i en framtidsorienterad dialog tillsammans med viktiga företrädare för friluftslivets intressen.

3. *Syftet med ett friluftspolitiskt idéforum*

Regeringens beslut om inriktning och form för projektet har varit den självklara utgångspunkten för FRISAM's förberedelse, planering och genomförande av en konferens med namnet "Friluftsliv för Framtid".

FRISAM är en ideell förening som, i sin nuvarande form, bildats som paraplyorganisation för idag 15 organisationer. FRISAM har fram t.o.m. år 2001, utöver ovan nämnda projektbidrag, inte fått något statligt stöd i form av organisations- eller projektbidrag för att driva utvecklingen av de frågor, som följer av fastställt ändamål och handlingsplan. Enda inkomsten hittills är därmed medlemsavgifterna från de föreningar/förbund som blivit medlemmar i organisationen. Detta innebär också att FRISAM inte har någon egen anställd personal utan hittillsvarande aktiviteter har krävt insatser från styrelsens medlemmar och från medlemsorganisationerna.

Mot den bakgrunden fann FRISAM att beviljade resurser för att uppnå uttalat syfte bäst skulle tas i anspråk för planering och genomförande av en konferens under en dag, med uppföljning i föreliggande rapport samt insatser för återföring av resultaten till FRISAM's medlemmar och andra viktiga intressenter. FRISAM fick, genom benäget bistånd från näringsdepartementet, möjlighet att förlägga konferensen till Rosenbad. Konferensen genomfördes måndagen den 19 november 2001. I summeringen framförde FRISAM's styrelse sin avsikt att fortsätta processen i form av dialogmöten i mindre grupperingar och en konferens för medlemsorganisationerna under våren 2002.

FRISAM's styrelse valde att själv vara styrgrupp för projektet och tillsatte en projektledning² på två personer, som fick i uppdrag att på deltidbasis lägga upp konferensen. Ett viktigt inslag var att under hela planeringsfasen på olika sätt engagera FRISAM's medlemsorganisationer, vilket bl.a. skett genom ett medlemsmöte den 26 september och fortlöpande information via ett särskilt "konferensnytt".

Konferensen fick rubriken "Friluftsliv för Framtid – ett friluftspolitiskt idéforum". Begreppet "idéforum" valdes för att tydliggöra viljeinriktningen att skapa en bred dialog kring tankar och idéer om framtidens friluftsliv.

I regeringens beslut anføres att kopplingar skall ske mellan friluftsliv och fyra olika aspekter, nämligen:

- *Friluftslivets betydelse för folkhälsan*
- *Friluftslivets betydelse för besöksnäringen/turismen*
- *Friluftslivets betydelse ur ett folkrörelseperspektiv, som en del av den sociala ekonomin samt dess demokratiska värde*
- *Friluftslivets betydelse för naturvårdspolitik*

Dessa aspekter blev därför också en naturlig utgångspunkt för planeringen av projektet.

Målgrupp för inbjudan till FRISAM's idéforum var företrädare för FRISAM's medlemsorganisationer, andra berörda intresseorganisationer, berörda myndigheter, representanter för forskning och utbildning samt media.

I samband med anmälan gavs deltagarna tillfälle att fritt prioritera tre, för friluftslivet viktiga, frågor; en möjlighet som utnyttjades av nära hälften av deltagarna. De frågor som prioriterats högst av de svarande är:
• *Allemansrätten* • *Planering av grönområden, skötselplaner och naturvård* • *Friluftsliv i skola och förskola, utombuspedagogik, friluftsliv i läraryrket* • *Forskning* • *Friluftslivets koppling till folkhälsan*

4. *Innehåll, uppläggning och genomförande av konferensen*

Vi tyckte att det var naturligt att ordföranden i FRISAM, Eva Bjernudd, fick möjlighet att inleda konferensen med att å styrelsens vägnar hälsa välkommen och kort presentera FRISAM's syn på möjligheter och förutsättningar för friluftslivets utveckling samt dess betydelse för livskvalitet och rekreationsvärden. Därefter uppskattade vi den erbjudna möjligheten att ge ordet till ansvarigt statsråd, Ulrica Messing, för en presentation och dialog kring ämnet friluftspolitik.

Sedan tidigare känner vi till att våra nordiska grannar, särskilt Danmark och Norge, var för sig, har en intressant organisation när det gäller statligt stöd och samspelet mellan föreningslivet och den statliga sektorn. Vi ansåg att det skulle vara inspirerande med en konkret redovisning från ett grannland. På programmet följde därför en presentation av friluftslivets utveckling i Norge i samspel mellan friluftsförbund och samhället, vilken framfördes av ordföranden respektive generalsekreteraren i FRIFO, Friluftslivets fellesorganisation i Norge.³

Forskning och kunskap om samband och effekter är grunden för utveckling av olika mänskliga aktiviteter. VD för turismforskningsinstitutet Etour var därför inbjuden att föreläsa om friluftsliv, turism och naturen. "Vad säger forskningen? Hur ter sig framtiden?" Denna föreläsning hade också stark koppling till att regeringen just lyft fram friluftslivets betydelse för besöksnäring och turism.

Friluftslivets betydelse för individen speglades i professor Nils Uddenbergs betraktelse om människans möte med naturen – ett inslag med syfte att inför eftermiddagens diskussioner, förstärka insikt om och känsla för vårt förhållningssätt till och behov av natur.

Programmet efter lunch tog sin utgångspunkt i de fyra huvudämnena. Under förberedelsearbetet förde vi resonemang med sakkunniga personer inom respektive ämnesområde. Dessa hade välvilligt utarbetat PM i vilka dagens kunskap inom respektive ämnesområde kort redovisades. Vidare hade ett antal forskare utarbetat en PM om behovet och uppläggning av ett kompetensnät för friluftsforskning. Samtliga PM biläggs denna rapport (bilaga 1).

Inför eftermiddagens seminarier i mindre grupper presenterades dessa fem PM i plenum. Underlaget, som utsänts i förväg, bearbetades under stor del av eftermiddagen i mindre grupper i syfte att skapa delaktighet och engagemang och med möjlighet för deltagarna att bredda sin egen kunskap om andra intressenters erfarenheter och behov. Dessutom var vår förhoppning av få fram många och intressanta synpunkter som kan vara ett värdefullt underlag för vårt fortsatta arbete med att forma och utveckla framtida mål och strategier. Mot denna bakgrund valde vi att för ledning av seminarierna anlita erfarna processkonsulter med mångårig erfarenhet av utvecklingsprocesser i idéburna organisationer.⁴

Programmet biläggs denna rapport (bilaga 2).

I konferensen deltog 108 personer; varav från FRISAM's medlemsorganisationer 56, andra friluftsförbund 12, forskning och utbildning 18, myndigheter och verk 14 samt övriga intressenter och media 8.

Vi gjorde ingen särskild undersökning av vad deltagarna tyckte om konferensen. Många deltagare har dock vid olika tillfällen uttryckt en stor uppskattning. Tillfrågade har särskilt framhållit att programmet gav en helhetsbild över de för friluftslivet viktiga frågeställningarna. Deltagarna har också uttalat sig positivt om innehåll och uppläggning av eftermiddagens gruppseminarier, som gav utrymme för spännande och väl strukturerade diskussioner mot uppsatta mål.

5. *Sammanfattning av föredrag, PM och seminarieupplägg*

Vi väljer här att kort redovisa resultatet av idéforumet. Samtliga föredragningar presenteras nedan i form av korta sammandrag men finns dokumenterade i sin helhet och tillgängliga på FRISAM's kansli. Detta avsnitt omfattar sammandrag av:

- *De fyra föredragen*
- *Fem utarbetade PM som underlag för seminarierna*
- *Seminarieupplägg*

5.1 DE FYRA FÖREDRAGEN

Eva Bjernudd, ordförande i FRISAM

I sin inledning framhåller Eva Bjernudd FRISAM's övertygelse om friluftslivets stora betydelse för folkhälsan och att många i framtiden kommer att välja friluftsupplevelser i Sverige. Naturen står för livskvalitet och många går ut i naturen för att få lugn och ro och hitta sig själva. Skogen och naturen har blivit ett heligt rum, till vilket alla har tillträde tack vare allemansrätten. Visionen för framtiden är en säkrad allemansrätt, som brukas och inte missbrukas av människan.

FRISAM's medlemsorganisationer har sammantaget ett brett erbjudande av olika former för friluftsliv och aktiviteter för alla åldrar, kön, nationaliteter eller fysiska förutsättningar. FRISAM vill, genom samarbete och samverkan, bevara och utveckla förutsättningarna för friluftsliv och rekreation. Det handlar om att underlätta och ta ansvar för friluftslivet genom att verka för att allemansrätten inte försvagas och att tillgången till bostadsnära natur, vatten, stränder, skog, fjäll och kulturlandskap bibehålls.

Friluftorganisationerna är också en viktig del av den sociala ekonomin, som bildar kittet i samhället. I en förening kan man påverka men blir också påverkad. FRISAM vill att barn och ungdomar får en god relation till naturen. Det man lärt sig tycka om som liten, värnar man om som vuxen.

Eva avslutar med att tacka för det stöd FRISAM erhållit och förklarar att organisationen står beredd att arbeta vidare med att få fler människor ut i friluftslivet, att vara bollplank till regeringen i skapandet av en svensk friluftspolitik, att samarbeta med berörda myndigheter och kommuner kring friluftslivsfrågor och att medverka i forskningsprojekt.

För att kunna göra det behöver FRISAM den styrka som ett organisationsstöd till FRISAM skulle innebära, skatte- och momsregler som säkerställer en fortsatt drift av ideell verksamhet i likställighet med vad som gäller för idrotten, samt medel avsatta för forskning inom friluftsliv och en friluftspolitik som stödjer förutsättningarna för friluftsliv.

Statsrådet Ulrica Messing, Näringsdepartementet

Ulrica Messing inleder med att tacka för möjligheten att få komma till konferensen och diskutera kring friluftspolitik tillsammans med deltagarna. Hon fortsätter med att bekräfta sin övertygelse om att friluftspolitik och främjande är ett område som kommer att öka i medvetande. Det finns stor anledning att överväga innebörden av den ökade urbaniseringen vid bedömning av framtida insatser inom regionalpolitik, turism, idrott, friluftsprågor och för social ekonomi.

Behovet av närhet till skog och natur blir viktigt liksom omfattning och former för rörelse och motion. Ökning av stillasittande, bilåkande och andra begränsningar i fysisk rörelse kompenseras inte alltid av planerade motionsaktiviteter vilket framgår av Folkhälsoinstitutets undersökningar. Konsekvenserna syns i allt fler välfärds-sjukdomar och kraftigt överviktiga - inte minst bland barn - stress och utbrändhet.

Friluftslivs- och främjandeorganisationerna kan ta ökade andelar av de, troligen alltför många människor, som väljer att organisera sig i en förening. Det är viktigt att lyckas med det på grund av dess betydelse för folkhälsan, för att kunna sprida synen på miljöhänsyn, livsstil och social gemenskap och att erbjuda en verksamhet som inte är så tydligt åldersuppdelad. Det är också viktigt att friluftslivsorganisationerna är med och sprider kännedom om naturen och allemansrätten, en unik tillgång i Sverige som väcker stort intresse i EU-sammanhang.

Ulrica Messing välkomnar bildandet av FRISAM och är övertygad om att friluftslivsorganisationerna genom FRISAM kan stärka sina positioner, samordna ett budskap och marknadsföra sig på ett bra sätt i friluftslvsfrågor samt, inte minst, bli en tydlig samtalspartner till Regeringen. Av de ökade anslagen till friluftslvspolitiken från 13 till 15 miljoner kronor är en del avsett vara organisationsstöd till FRISAM. I en skrivelse till Riksdagen i vår om en ny naturvårdspolitik kommer också grunden till en långsiktig friluftslvspolitik, till den del en sådan ingår i naturvårdspolitik, att läggas. FRISAM är också en naturlig samarbetspartner i arbetet med att marknadsföra fjällturism i samband med den ökade satsningen regional tillväxt.

Några prioriteringar som lyfts är satsning på att locka fler barn- och ungdomar, att friluftslivet blir en verklighet också för andra nationaliteter, som bor och lever i Sverige samt satsning på att lyfta fram de demokratiska värdena i den föreningsverksamhet som FRISAM erbjuder.

Friluftslivets utveckling i Norge. Presentatörer Inger-Lise Skarstein och Harald Tronvik

FRIFO har funnits i tolv år och representerar idag ca en halv miljoner medlemmar i totalt 12 organisationer. FRIFO har ända från början haft ett starkt stöd från berörda myndigheter och har utvecklat sin roll som stark och efterfrågad samtalspartner och företrädare för friluftslivets frågor i dialogen med myndigheter och samhälle. En första proposition om friluftslvsfrågor kom redan i slutet på 80-talet och följdes av en ny proposition så sent som 2001. Den senare, som kommer att behandlas i början av 2002, ledde till ett förslag i årets statsbudget att öka budgeten för friluftslivet med 16 miljoner. Det har även föreslagits en ökning av det administrativa stödet till friluftslvsorganisationerna. Friluftslivet har hittills fått ett starkt stöd från politiskt håll och mycket tyder på att det även kommer att gälla under nuvarande mandatperiod. Verksamheten har getts ett eget resultatområde i departementet, något som gjort resultaten synliga och möjliga att följa upp.

Erfarenheterna av FRIFO är entydigt positiva och har snarare förstärkt medlemmarnas möjligheter att bli tydliga i sin marknadsföring. Som paraplyorganisation har FRIFO en viktig roll att samla information, föra en dialog internt inom organisationen och stimulera medlemsorganisationerna, små som stora att vara med i debatten och driva de för friluftslivet viktiga frågorna. Till dessa hör främst Allemansrätten, den stadigt starkare kampen om marken, friluftsliv som naturupplevelse och kulturarv för alla samt som samhällspolitiskt område.

De uppgifter som står närmast att ta tag i är att lyfta fram friluftslvsvärdena i samband med att år 2002 är FN:s år för fjällen, att än bättre än hittills tydliggöra de hälsomässiga konsekvenserna av en stark urbanisering och ökad stress samt att fånga upp ungdomarna och marknadsföra friluftslivet hos dessa.

Friluftsliv, turism och naturen. Presentatör Peter Fredman, VD Turismforskningsinstitutet Etour⁵

Urbaniseringen, nyttan för folkhälsan av vistelse i naturen och de sociala värdena har stimulerat utvecklingen av såväl friluftslvsorganisationer som av samhällets stöd till friluftslivet under 1900-talet. Nationalparker, fysisk riksplanering och inrättande av områden av intresse för friluftslivet har tillkommit. Naturvårdsverket har till och från getts en viktig roll för friluftslivet. Materialisering av friluftslvsverksamhet i form av fritidsbåtar, husvagnar och speciell utrustning har blivit allt vanligare. Tillsammans med efterfrågan på aktiviteter med inriktning mot äventyr, utmaningar och ekoturism ger denna utveckling hög aktualitet för sambandet friluftsliv – turism.

Friluftsliv definieras i regel som något vi gör utomhus på fritiden för att uppnå miljöombyte och naturupplevelser. Turismen däremot omfattar såväl fritid som arbetsresor och handlar mer om att "vara tillfällig besökare utanför sin vanliga omgivning för ledighet, affärer, familj, uppdrag eller sammanträde".

Friluftsliv tolkas ibland som närrekreation medan turism förknippas med resor och vistelse längre bort. För att

konstatera om en verksamhet är kommersiell eller inte kan man inte, enligt forskningen, dra någon tydlig gräns mellan rekreation – friluftsliv å ena sidan och turism å den andra. Som gemensam nämnare finns naturturism, som handlar om att åka till eller vistas på en plats för att uppleva naturen på ett eller annat sätt och som har vistelse i naturen för att få avkoppling och motverka hälsoproblem som grund.

Enligt en undersökning vill 85% av alla svenskar ha närmsta rekreationsskog inom gångavstånd eller högst en kilometer bort. Det innebär att ungefär 40 % av befolkningen borde ha sin skog närmare än vad de har idag. En viktig uppgift för samhällsplanerare och andra berörda om man ser till de positiva effekterna av vistelse i naturen t.ex. folkhälsa, jämställdhet, möjlighet för handikappade att komma ut i naturen och barns utveckling.

Vistelse i naturen på allemansrättslig grund kan ses som en slags kollektiv resurs, som inte förbrukas när den används. Men förekomsten av många människor i ett attraktivt naturområde ställer samtidigt krav på planering och förvaltning för att motverka slitage och trängseffekter. Det lokala friluftslivet är av stor betydelse inte minst för utveckling av naturturismen som också genererar ekonomisk avkastning och arbetstillfällen.

Trender framöver är en *urbanisering*, som ökar behovet av att informera, visa tillrätta, ge service och säkerhet och skapa attraktiva miljöer för att människor ska välja att vistas ute i naturen. Det *globaliserade resandet* kommer att öka med fler utländska besökare i Sverige, vilket innebär en stor utmaning för naturturism.

Unika och exklusiva aktiviteter som alltmer tjänar på gränserna t.ex. i form av olika typer av ekoturismprodukter och multisport i samband med naturupplevelse. Snöskoteråkning och utförsåkning är exempel på mer mekaniserade aktiviteter som ökat under de senaste 20 åren; till skillnad från mer traditionella fjällaktiviteter som vandring – turskidåkning, vilka ligger på i stort oförändrad nivå.

Resande och ett friluftsliv där *aktiviteten i sig är viktig*, inte så mycket platsen eller naturområdet. Även om en hel del aktiviteter som hör till friluftslivet flyttar inomhus blir det en fortsatt central roll för friluftslivets organisationer att ge hjälp på traven när de, förr eller senare, vill bege sig ut i naturen.

Om människans möte med naturen. Presentatör; professor Nils Uddenberg, Kungl. Vetenskapsakademien

I en betraktelse tar Nils Uddenberg upp människans beroende av naturupplevelser. I forskning, enkäter och intervjuer framkommer entydiga bilder; kontakten med naturen ger människan en känsla av avspändhet och harmoni, hon upplever värdet av tystnad och sin egen del i tillvarons större sammanhang. Resultaten tyder på att vistelse i naturen rör hälsoaspekter i många fler dimensioner än enbart motion och fysisk aktivitet.

Under det senaste århundradet har människor rört sig från att ha bott och arbetat nära landskapet till att flytta in i tätorter och arbeta i industrier. Konsekvensen av detta i form av en längtan till kontakt med naturen fångades upp genom framväxt av folkrörelser och friluftsgenerationer, som erbjuder olika former av naturupplevelser.

Naturturism handlar ofta om upplevelsen av att gå ut tillsammans men också att få vara ensam med naturen. Bakgrunden till vårt behov av att söka oss till naturen står att finna i vårt ursprung och syns idag i beteendet att ta in blommor och växter i våra bostäder, att skaffa husdjur och sätta höga attraktionsvärden på bostäder med utsikt över natur och vatten. Vatten och grönska upplevs som lockande, skönt och avkopplande.

Vid studier där man visat bilder av olika naturtyper är det nästan alltid bilder med vatten som väljs något som kan förklaras av kopplingen till människans utveckling, som är starkt förbunden med vatten. Dessa tankar är hämtade från en modern biolog vid namn Edward O Wilson, forskare och skribent, som engagerat sig aktivt för naturskydd, biologisk mångfald och människans behov av naturmiljöer. Mot bakgrund av alla gjorda studier är det inte svårt att anta att människan känner en avkoppling i naturen. En känsla av att uppleva något "heligt" är inte ovanligt, inte ens för den som annars inte funderar så mycket på religiösa frågor.

Det ger också anledning att tro på att friluftsrörelser och friluftsliv har framtiden för sig men det förutsätter naturen som tillgänglig resurs. Det handlar om att genom miljö- och naturvårdspolitik avväga olika mänskliga intressen mot varandra; genom en politisk process i främst kommunernas planer när det gäller arealutnyttjande. Det handlar också om att hantera olika intressen där en del, som skidanläggningar eller skogsavverkning, sätter tydliga spår i naturen medan andra, som svamp- och bärplockning, kan ske utan bestående påverkan.

Allemansrätten är i det här sammanhanget en fullständigt fundamental tillgång som vi till varje pris skall slå vakt om och som framför allt bör gälla för företeelser som inte påverkar landskapet så mycket och som inte drivs i ett kommersiellt syfte. Man kan därför överväga behovet av lite tydligare regler än idag.

Nils Uddenberg avslutar med ett par uppmaningar till arrangörer och deltagare i konferensen: Låt oss slå vakt om ett tillgängligt landskap där så många som möjligt kan röra på sig. Låt oss inse att detta är en viktig folkhälsoaspekt som i mycket hög grad även gäller det rena upplevelsevärdet.

De PM som arbetades fram av olika sakkunniga biläggs denna rapport. Vi kommer att ha stor glädje av dessa PM i vårt fortsatta arbete med att utveckla friluftslivet inom FRISAM.

Friluftslivets betydelse för folkhälsan.

Johan Tranquist, avd.dir Folkhälsoinstitutet, tar upp begreppen folkhälsa och friluftsliv. Mot bakgrund av studier som visar på fysisk inaktivitet som en av de största riskfaktorerna för ohälsa och den kunskap vi idag har om friluftslivets betydelse borde det vara självklart att främja friluftsliv i alla former. I PM:n tas även upp behovet av närmiljö och en koppling till folkhälsokommitténs förslag till nationella folkhälsomål.

Friluftslivets betydelse för besöksnäring/turism.

Lisa Hörnsten, forskare ETOUR, beskriver friluftslivets utveckling i samhällsliv och kultur, gör en distinktion mellan begreppen friluftsliv, turism och besöksnäring. I PM:n förs också ett resonemang om turism ur utövarens respektive företagarens perspektiv och på vilket sätt intressena kan krocka eller stödja varandra.

Friluftslivets betydelse ur ett folkrörelseperspektiv, som en del av den sociala ekonomin samt dess demokratiska värde.

Tidigare generalsekreterare för 7:e Europeiska konferensen om social ekonomi, Monika Olin Wikman, definierar inledningsvis begreppet social ekonomi. Hon för därefter ett resonemang om demokrati och socialt kapital och om utveckling av föreningslivet i Sverige. Särskilt belyses behovet av ledarskapsfrågorna i ideell verksamhet.

Friluftslivets betydelse för Naturvårdspolitiken – eller tvärtom.

Biträdande direktören i Naturvårdsverket, Gunnar Zettersten, tar i sin PM upp naturvårdspolitiken i ett perspektiv av bakgrund, nuläge och framtid. Han pekar på vikten av att friluftslivets förutsättningar på nytt får en tydlig plats i naturvårdspolitiken, att den sociala dimensionen i naturvårdsarbetet poängteras och att friluftslivet på nytt kan gå i bräschen för ett breddat och fördjupat naturvårdsintresse.

Kompetensnät för friluftsforskning.

Professor Lars Aronson, Högskolan i Kalmar, docenterna Gerhard Nordlund, Umeå Universitet och Klas Sandell, Karlstad universitet har uppdaterat en tidigare promemoria med förslag om fördjupad forskning kring friluftslivets roll och innehåll. I denna PM beskrivs friluftsliv som forskningsfält tillsammans med förslag till innehåll och former för ett kompetensnät med kunskapsförvaltning och forskningsinitiering, kunskapspridning som bärande arbetsområden.

Presentatörerna och kolleger till dessa deltog i eftermiddagens grupparbeten, vilket möjliggjorde klarlägganden och fördjupningar. Vi vill i detta sammanhang ta tillfället i akt att uttrycka vårt tack till de sakkunniga som välvilligt medverkade till att ta fram fakta som underlag för konferensen.

5.3 SEMINARIEUPPLÄGG

Under en stor del av eftermiddagen var deltagarna uppdelade i sju mindre grupper för erfarenhetsutbyte, diskussion och idéer i frågor om ”visioner, mål, och strategier för friluftslivets framtida utveckling”. Med stöd av förmiddagens tankeväckande föredrag samt framtagna PM hade deltagarna möjlighet att i intressanta och framåtsyftande diskussioner dela med sig av erfarenheter och kunskaper

Arbetet i grupperna leddes av erfarna processkonsulter. Grupperna var brett sammansatta och indelade, efter eget val, i ämnesområden som överensstämmer med de fyra områden regeringen lyft fram och för vilka friluftslivet har stor betydelse. Intresset för de olika områdena visade sig i stort sett jämt fördelat mellan deltagarna.

Genom den valda pedagogiken deltog alla i att ta fram underlaget för gruppens arbete. Innehåll och slutsatser växte fram under arbetets gång och ledde till en för alla synlig dokumentation. Grupperna diskuterade och lyfte fram en vision för framtiden inom respektive område, vad behöver göras och av vem för att nå visionen och vad som är viktigast att organisationerna gör och driver tillsammans.

6. Sammanfattning av seminarierna

Seminariegrupperna överlämnade resultatet av arbetet till FRISAM och konferensen i plenum. Vi sammanfattar här de synpunkter och förslag som kom fram inom de olika arbetsgrupperna. Vi väljer att redovisa denna summering under tre olika rubriker, nämligen

- *Förutsättningar för friluftsliv*
- *Utvecklingsfrågor*
- *Visioner om framtiden för FRISAM.*

6.1 FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR FRILUFTSLIV

Stat, landsting och kommuner har att på väsentliga punkter ge förutsättningar för olika organisationer att bedriva ett framgångsrikt friluftsliv av stor betydelse för medborgarna i vårt land. Dessa förutsättningar sammanfattas utifrån resultatet av seminarierna på följande sätt:

- **Stödjande lagar och tydligt ansvar**
Staten bör ta ansvar för naturvårdspolitiken genom att ge klarare spelregler för friluftslivet i form av en ramlagstiftning, som ger förutsättningar för agerande inom landsting och kommuner. En ansvarig myndighet för friluftsfrågorna bör finnas, som får tydligt uppdrag att revidera tillämpningen av den nationella friluftspolitiken.
- **Resurser**
Staten bör skapa tydliga och långsiktiga förutsättningar genom klara ekonomiska spelregler för resursfördelning och generösa anslag till friluftorganisationerna. Landstingen och kommunerna bör ge bidrag och stöd till ideella föreningar i syfte att nå "Friluftsliv till alla". Organisationerna ska ha likvärdiga villkor med idrottens organisationer i frågan om statligt och annat offentligt stöd.
- **Friluftspolitik och hälsa**
Forma en tydlig nationell friluftspolitik. Landsting och kommuner bör skapa förutsättningar för ett bra folkhälsoarbete och ta ansvar för delmål av friluftspolitiken genom att få ut fler människor i naturen. Satsa på förebyggande verksamhet t.ex. genom att införa modellen med recept på friluftsliv i alla landsting.
- **Allemansrätten**
Säkerställa och värna om allemansrätten som en förutsättning för en upplevelserik natur, tillgänglig för alla och göra allemansrätten tydlig på agendan.
- **Planering**
Säkerställa öppna arenor för friluftsliv och rekreation samt tätortsnära rekreativområden och reservat. Skapa förutsättningar för friluftsliv i närmiljö och tätorter genom friluftplaner i alla kommuner. Fysisk planering för tillgång till mark och vatten.
- **Forskning och utbildning**
Initiera, finansiera och skapa resurser för friluftsforskning. Bättre utbildning av lärare, läkare och politiker om friluftslivets värden. Förändringar i läroplanen inom skola och högskola, information och utbildning för invandrare. Fler friluftsinriktade friskolor samt utbildning av lärare i skola och förskola i Ur o skurpedagogiken.
- **Stöd och samverkan**
Genom dialog med FRISAM dra nytta av organisationernas kompetens. Samverka med den ideella sektorn och skapa ekonomiska förutsättningar för nationella, regionala och lokala utvecklingsprojekt.

6.2 UTVECKLINGSFRÅGOR

Under denna rubrik redovisas i sammanfattning synpunkter om mål och aktiviteter för den framtida utvecklingen.

- **Påverkan**
Skapa ökad kunskap och insikt om friluftsfrågor i samhälle och hos politiker. Opinionsbildning. Höja friluftslivets status bl.a. genom marknadsföring av friluftslivets värden. Uppnå större engagemang hos allmänheten; särskilt föreningsengagemang hos ungdomar och invandrare.
- **Kultur och etik**

Skapa ett slags Allemansetik för uppträdandet i naturen. Verksamhet som inriktas mot friluftsliv för alla där mångkulturella intressen och särskilda behov uppmärksammas. Utveckling av ekoturismmärkning. Skilja ut allemansrättsfrågor ur kommersialism.

- **Forskning och utbildning**
Satsning på forskning och information om konsekvenser av forskningsresultat. Inrätta minst en professur i friluftsliv. Skapa ett forskningsnätverk för friluftslivet. Bl.a. bedriva fördjupad forskning om sambandet hälsa – friluftsliv. Stärka naturkunskapen. Satsa på utveckling och breddning av friluftsutbildningen och arbeta mot målet att friluftsliv blir "inne" som skolämne.
- **Ledarskap**
Bilda ett forum för ledarskap med inriktning mot friluftsliv. Tillvarata dagens ledarkompetens och satsa på vidareutveckling. Strategisk planering för ledarskapets utveckling och återväxt.
- **Inriktning mot ungdomar**
Ta med ungdomar i beslutsprocessen, anpassa organisation och verksamhet så att attraktionsvärdet för friluftsliv ökar hos ungdomar. Ta fram ett "ungdomsturismprogram"

6.3 VISIONER OCH MÅL FÖR FRISAM

FRISAM är, som redovisats tidigare, en nybildad sammanslutning, en förening för friluftorganisationer i samverkan. En viktig uppgift för FRISAM är därför nu att mera konkret formulera visioner och mål för sin verksamhet samt att forma sitt arbetssätt som samverkansorgan för ett antal friluftorganisationer, f.n. 15 organisationer. Dessa organisationer har idag sammanlagt ca 1,7 miljoner medlemmar.

Ett av grupparbetena var att utarbeta förslag till visioner och mål för FRISAM. Förutom att få fram goda förslag var syftet att uppnå delaktighet. De flesta medlemsorganisationerna var representerade vid konferensen och fick därigenom möjlighet att påverka och bli delaktiga i arbete med att forma FRISAM's framtid.

De förslag till visioner och mål som arbetades fram i grupparbetena kan sammanfattas på följande sätt:

- **Ett starkt FRISAM**
Påverka förutsättningarna för att säkra tillräckliga resurser för utveckling av friluftslivet, organisatoriskt och ekonomiskt bl.a. i form av skatteregler.
- **Mål och strategier**
Friluftsfrågorna skall lyftas fram starkare genom att FRISAM arbetar fram gemensamma mål och tydliggör friluftslivets betydelse. Utarbeta strategier och handlingsplaner för att driva de utvecklingsfrågor, som lyfts fram i samspelet mellan organisationerna. Svare för nytänkande och förnyring.
- **Remissinstans och samtalspartner**
Etablerad och respekterad part i diskussioner med regeringen, berörda myndigheter och andra friluft- och naturskyddsorganisationer.
- **Kompetens och kunskapsbas**
Samordna kompetensen inom friluftsområdet. Säkerställa att det finns en gemensam kunskapsbas för rapporter, forskningsrön och andra viktiga dokument i friluftsfrågor. Återkommande uppföljning och mätningar av effekterna av olika insatser.
- **Samordning och utveckling**
Skapa arenor för fortsatta möten mellan människor och organisationer. Koordinering av gemensamma projekt, utveckla organisationsnätverk.

7. Summering och avslutning

Avslutningsvis summerade Eva Bjernudd sina intryck från dagen och uttryckte FRISAM's varma tack till deltagarna för deras stora engagemang och bidrag till det fortsatta utvecklingsarbetet för friluftslivets framtid. Hon betonade den vikt som styrelsen lägger vid det gemensamma arbetet och att man ser FRISAM's roll som banbrytande. FRISAM kommer att sammanfatta resultatet av konferensen i en rapport, som blir ett värdefullt bidrag till arbetet med att beskriva det politiska innehållet i en friluftspolitik. Idéskapande och dialog kommer att bli viktiga instrument även i det fortsatta arbetet och FRISAM avser återkomma under våren genom att starta dialoggrupper och bjuda in till en konferens, särskilt riktad till Frisamorganisationerna.

Med denna summering lämnar vi rapporten från den genomförda konferensen. Regeringen har i beslutet om bidrag till projektet begärt att FRISAM senast den 1 februari 2002 skall lämna dokumentation och slutsatser av genomfört arbete till regeringskansliet.

Vi anser oss med denna redovisning ha fullgjort uppdraget. Samtidigt som vi framför ett tack för det beviljade bidraget får vi därför överlämna denna rapport som dokumentation och slutsatser av projektet.

Stockholm den

För FRISAM's styrelse

Eva Bjernudd
Ordförande FRISAM

I FRISAM's styrelse ingår Sven-Åke Andersson, Svenska Jägareförbundet, Eva Bjernudd, Friluftsförbundet, Staffan Högardh, Svenska Båtunionen, Gunnar Nyberg, Svenska Orienteringsförbundet och Torbjörn Widén, Svenska Turistföreningen.

Fotnoter

1 FRISAM - Friluftorganisationer i Samverkan - består av * Friluftsförbundet * Svenska Turistföreningen * Svenska Orienteringsförbundet * Svenska Båtunionen * Svenska Scoutrådet * Svenska Jägareförbundet * Sportfiskarna * Svenska Brukshundklubben * Cykelförbundet * Riksförbundet Hälsoförbundet * Svenska Livräddningssällskapet * Svenska Kennelklubben * Korpen Svenska Motionsidrottsförbundet* Riksförbundet Sveriges 4 H * Svenska Frisksportförbundet

2 Thore Hallbäck, f.d. ordförande i Friluftgruppen och Inga Skoog, ordf. i friluftsmiljörådet inom Friluftsförbundet

3 FRISAM's motsvarighet i Norge

4 Ledarinstitutet, konsultföretag i Stockholm

5 ETOUR, Östersund, bedriver forskning kring natur- och kulturturism samt företagande inom turism.

Bilaga 1

FRILUFTSLIV OCH FOLKHÄLSA

Sammanställd av avdelningsdirektör Johan Tranquist Statens folkhälsoinstitut

Begreppet folkhälsa är stort och omfattande med många dimensioner. Enkelt uttryckt definieras begreppet folkhälsa som befolkningens hälsa, en summa av individernas hälsa, där hälsa är ett medel för människor att kunna leva ett gott liv. Folkhälsan är även det mönster som råder mellan olika befolkningsgrupper med större eller mindre olikheter i hälsa och ohälsa samt de förändringar som sker, gradvis eller i form av t.ex. epidemier.¹ Folkhälsan är också ett välfärdsåtgörande för samhället. Medan ansvaret för individens hälsa är ett samspel mellan individ och samhälle är folkhälsan i högre grad ett ansvar för samhället, politiska församlingar och dess myndigheter.²

Fysisk inaktivitet är idag en av de största enskilda riskfaktorerna för ohälsa och för tidig död. Beräkningar visar att fysisk inaktivitet bidrar med 4.4 % av den totala sjukdomsördan (DALYS) i Sverige, varav 6 % för män och 3 % för kvinnor. Siffrorna är dock mycket lågt beräknade, därför att enbart sådana sjukdomar är medräknade, där sambandet mellan inaktivitet och ohälsa har en övertygande vetenskapligt dokumentation. Siffrorna kan jämföras med andra riskfyllda levnadsvanor såsom felaktiga kostvanor, rökning och hög alkoholkonsumtion. Sjukdomsördan (DALYS) för dessa riskfaktorer har uppskattats till respektive 4.6 %, 8 % och 3.5 %.³

Andelen fysiskt helt inaktiva i Sverige uppskattas till 25-30 % för medelålders män och ca 10-15 % för kvinnor i motsvarande ålder. Andelen totalt inaktiva i åldersgruppen från tonåren upp till medelåldern är 10-15 %. Till denna del av befolkningen kommer de som har viss men inte tillräcklig fysisk aktivitet. Om man begränsar diskussionen till att gälla åldersgruppen 30 år och äldre är det troligt att högst 20 % -30 % av befolkningen, ur hälsosynpunkt och vad gäller kondition, är tillräckligt fysiskt aktiv.⁴

Friluftsliv definieras som vistelse och fysisk aktivitet utomhus under fritid för att uppnå miljöombyte och naturupplevelse.⁵ Friluftsliv är en av de vanligaste formerna för fysisk aktivitet i Sverige. Friluftaktiviteter i detta sammanhang är att ströva i skog och mark, men även promenader i allmänhet, cykelåkning, orientering, paddling, skid- och skridskoåkning och olika former av fjällvistelser, samt aktiviteter som ger fysiska utmaningar och äventyr.⁶

Fysisk aktivitet har en säkerställd effekt när det gäller att minska risken att drabbas av hjärt- kärlsjukdom. Ökad fysisk rörelse minskar också risken för högt blodtryck, åldersdiabetes (Diabetes typ II) och tjocktarmscancer. Fysisk aktivitet har en påtagligt förebyggande effekt när det gäller benskörhet och fallolyckor hos äldre. Fysisk aktivitet har en förebyggande effekt på fetma och tillsammans med rätt sammansatt kost är fysisk aktivitet en bra metod att långsiktigt åstadkomma en viktning vid övervikt. Fysisk aktivitet har en lindrande verkan när det gäller ledsmärtor och andra besvär från rörelseorganen. Därtill har fysisk aktivitet en säkerställd effekt när det gäller att lindra ångest, oro, sömnsvårigheter och lättare depressioner och en möjlig förebyggande effekt också vid svårare depressioner.⁷

Vi vet idag att om man är inaktiv, innebär en relativt måttlig* ökning av den fysiska aktiviteten en minskad risk att dö i förtid med hela 65 %, vilket är jämförbart med att sluta röka. Med den kunskap vi idag besitter kan vi med fog påstå att bland det viktigaste i det hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande arbetet är att öka befolkningens fysiska aktivitetsnivå.⁸

Fysisk aktivitet är i dag en av de mest effektiva ickefarmakologiska behandlingsformerna för ett brett spektra av sjukdom. Se vidare FYSS - Fysisk aktivitet vid Sjukdomsprevention och sjukdomsbehandling, www.svenskidrottsmedicin.org.

Fysisk aktivitet har inte bara påtagliga fysiologiska effekter utan många andra effekter som lätt förbises och som har stor betydelse för den totala hälsan och välbefinnandet. Att vara med i en förening, spela med i ett lag,

att idka friluftsliv, trädgårdsskötsel, ha ett sällskapsdjur eller att jaga och fiska har starka inslag av gemenskap med familjen och vänner.

Dessa aktiviteter ger förutom den fysiska stimulansen även psykisk och social stimulans som tillsammans har stor betydelse för egenvård, förebyggande hälsovård och folkhälsa i stort. Dessa aktiviteter är dessutom ofta förenade med låga kostnader för samhället. Det innebär också att stödjande insatser från samhällets sida för att främja dessa miljöer och aktiviteter blir samhällsekonomiskt mycket lönsamt.⁹

Genom ny forskning har vi börjat få en annan bild av fritidens och rekreationens betydelse för medborgarna och samhället. Den visar att fritidens inriktning, kvalitet och miljö har avgörande inverkan på den psykiska och fysiska hälsan hos befolkningen i olika åldrar. Det finns till och med studier som visar att fritiden i detta avseende betyder mer än arbetsmiljön.

Forskningen visar också att äldre människor som har låg vårdkonsumtion och bra livskvalitet framför allt utmärks av en fysiskt aktiv fritid. När passiva äldre börjar aktivera sig kan det ge extremt positiva effekter på hälsa, livskvalitet och vårdkonsumtion, vilket exempelvis gör att de kan klara sig i eget hushåll 5 - 10 år längre. Detta gäller även mycket gamla personer.¹⁰

Forskningen visar också att barn och ungdomar som ägnar sig åt fysisk aktivitet gärna utvecklar en positiv livsstil som ofta blir livslång och ett bra skydd mot stress och sjukdomar. När det gäller grundläggande kunskaper och färdigheter som utgör nödvändiga förutsättningar för ett aktivt deltagande i skilda motionsformer och friluftaktiviteter, måste inlärningsmöjligheterna i skolan breddas och fördjupas. Genom friluftsversamhet och vistelse i skog och mark får eleverna upplevelser, kunskaper och erfarenheter som kan stimulera ett fortsatt intresse för friluftsliv, natur och miljöfrågor.

Friluftsliv har en stor potential att bli en hälsofaktor som ökar i betydelse. Samtidigt är det många människor som inte utnyttjar allemansrätten. Det kan bero på att man anser att det är för långt att ta sig till ett naturområde.¹¹

Närmiljön är av avgörande betydelse för om man är fysiskt aktiv, vistas ute och bedriver friluftsliv, eller inte.¹² En bra skolgård, förskolegård eller gård vid äldreboende kan stimulera till utevistelse, inte bara på den egna gården, utan dessutom i stadens parker, grönområden och naturområden.¹³ Närheten och tillgängligheten genom bra promenad- och cykelvägar till och från grönområden, parker, naturområden och reservat ökar också nyttjandegraden.

Eftersom vistelse i natur, parker och grönområden är en viktig del av människors rekreation, är det angeläget att det finns möjligheter för alla att få tillgång till en sådan omgivning. Grönska renar också luften från stoft och avgaser och påverkar därmed miljön positivt från hälsosynpunkt. Den svenska allemansrätten är synnerligen viktig att bevara och försvara. Allemansrätten till vårt lands stora naturområden ger människor, oavsett social tillhörighet, möjlighet att komma ut i naturen. Idag hotas den av flera orsaker, bl.a. genom att strandskyddet urholkas på många håll, t.ex. i storstadsområden.

Samhällets insatser för friluftslivet har under de senaste 10 åren tonats ned. Resurserna för främjandet av friluftslivet på central och regional nivå har beskurits och kommunernas insatser har minskat.¹⁴

Idag finns brister på kunskaper och resurser för att planera och förvalta för friluftslivet på alla planeringsnivåer. Friluftsliv har varit lågprioriterat i den fysiska planeringen. Att inte ordentligt ta tillvara grönområdenas möjligheter för friluftslivet är ett stort slöseri med resurser. För att utveckla friluftslivet och bättre ta till vara gröonstrukturerens värde är det nödvändigt med förändringar.¹⁵

En första förutsättning för friluftslivet är naturligtvis att det finns natur att tillgå, och att det går att ta sig till den. Men det räcker inte att spara natur. För att naturen ska kunna tas tillvara på bästa sätt för friluftsliv och annan rekreation är det nödvändigt med en mer offensiv planering; en planering med en tydlig strategi och klara mål.¹⁶

Med bakgrund av den kunskap vi i dag har om friluftslivets betydelse för folkhälsan, vore det självklart att främja friluftsliv i alla former.

Med utgångspunkt i Nationella folkhälsokommitténs förslag till nationella folkhälsomål - Mål 6: Tillgängliga grönområden för rekreation och Mål 9: Ökad fysisk rörelse - finns det i dag ett brett stöd för en mer offensiv friluftspolitik både på nationell, regional och lokal nivå.¹⁷

Friluftslivets betydelse för folkhälsan kan sammanfattas enligt följande:

- *Friluftsliv kan minska eller eliminera olika hälsorisker.*

- *Friluftsliv är en viktig frisk- skyddsfaktor som kan främja hälsan skydda mot ohälsan.*
- *Friluftsliv kan förebygga, behandla och bota specifika sjukdomar och skador.*
- *Friluftslivet har en ökad betydelse för hälsan hos en viss befolkningsgrupp t.ex. barn- och ungdom eller äldre eller vissa speciellt utsatta grupper s.k. riskgrupper.*
- *Goda förutsättningarna för friluftsliv i närmiljön är av stor betydelse som en stödjande miljö för fysisk aktivitet.*
- *Friluftsliv ger förutom den fysiska stimulansen även psykisk och social stimulans som tillsammans har stor betydelse för egenvård, förebyggande hälsovård och folkhälsan i stort.*
- *Friluftsliv har en stor potential att bli en hälsofaktor som ökar i betydelse.*

Nationella rekommendationer för fysisk aktivitet.

År 2000 antog Statens folkhälsoinstitut och Svenska Läkaresällskapet nationella rekommendationer för hälsofrämjande fysisk aktivitet - framtagna av Yrkesföreningarna för fysisk aktivitet. ”Alla individer bör, helst varje dag, vara fysiskt aktiva i sammanlagt minst 30 minuter. Intensiteten bör vara åtminstone måttlig, t.ex. rask promenad. Ytterligare hälsoeffekter kan erhållas om man utöver detta ökar den dagliga mängden eller intensiteten”

Referenser:

- Carlsson,S-O; Fernvall.E; Karlberg.L, af Malmberg,M; Nolte.L; Örn.P: Busar eller folkrörelse? Aftonbladet 2001-01-04.
- Kulturdepartementet. Social ekonomi -en tredje sektor för välfärd, demokrati och tillväxt? Rapport från en arbetsgrupp , 1999 .
- Näringsdepartementet. Social ekonomi. En skrift om Regeringskansliets arbete med ett nytt begrepp, våren 2001.
- Putnam, R . Bowling alone. The Collapse and Revival of American Community. N.Y.Simon & Schuster, 2000.
- Statistiska Centralbyrån, Välfärdsprogrammet. Föreningslivet i Sverige 1992 -2000. Några preliminära uppgifter från SCBs undersökningar av levnadsförhållandena (ULF), 2000.
- Söderholm, J. Forskning inom ideell sektor vid Sveriges högskolor med inriktning mot ledarskap. www.sverok.se/ideellarena
- Westlund, H. (red) Social ekonomi i Sverige , Graphium, Norstedts tryckeri, 2001.
- Wijkström, F. Utvecklingen inom den ideella sektorn kräver strategiskt ledarskap. Arbetsgivaralliansens årsbok,1997.

Andra källor:

- Den 7:e Europeiska konferensen om social ekonomi. Uttalande från den sociala ekonomins aktörer. www.socialeconomy2001.se
- Den 7:e Europeiska konferensen om social ekonomi. Ordförandeskapets sammanfattning vid trojkans möte. www.socialeconomy2001.se
- Grip, L. Dokumentation från den 7:e europeiska konferensen om social ekonomi . Nationalkommittén/ Näringsdepartementet, 2001.
- Kulturdepartementet. Statens stöd till friluftsliv och främjandeorganisationer (Ds 1999:78).
- Olsson, J. Den sociala ekonomin. Medborgarna, Sverige, Europa. Carlssons bokförlag, 1994.
- SOU 2000:1. En uthållig demokrati. Betänkande av Demokratiutredningen.
- Sterler, U . Projekt inom Jägarförbundet. Samtal.
- Tallberg, M. PM ” Arbetsformer för Päverkanstorg”. Svenska Scoutförbundet.

Fotnoter:

- 1 Hur ska Sverige må bättre? Första steget mot nationella folkhälsomål. Stockholm: Socialdepartementet, Statens Offentliga utredningar, 1998. SOU 1998:43.
- 2 A.a.
- 3 Determinants of the burden of disease in the European Union. Folkhälsoinstitutet F-serien nr 24, 1997.
- 4 Ekblom B, Åstrand P-O. Fysisk aktivitet -för nytta och nöje. Folkhälsoinstitutet 1999.
- 5 Statens stöd till friluftsliv och främjandeorganisationer Ds 1999:71
- 6 A.a.
- 7 Ekblom B, Åstrand P-O. Fysisk aktivitet -för nytta och nöje. Folkhälsoinstitutet 1999.
- 8 Längre liv och bättre hälsa, Statens beredning för utvärdering av medicinsk metodik. SBU-rapport nr 132. 1997
- 9 Norling I, Gunnarsson M. Fritid som socialt fenomen. Liber Utbildning. Arlov 1996.

10 A.a

11 Hälsa på lika villkor - nationella mål för folkhälsan Socialdepartementet, Statens Offentliga utredningar, 2000. SOU 2000:91.

12 Vårt behov av rörelse. En idéskrift om fysisk aktivitet och folkhälsa, Folkhälsoinstitutet och Förlagshuset Gothia AB 1996. (reviderad upplaga 1997).

13 Grahn, P. Egen härd - Guld värd. SLU, Inst för landskapsplanering, 88:8. Alnarp. 1998.

14 Sektorsmål för friluftsliv och turism. Rapport 5009, Naturvårdsveket 1999.

15 Ahlström, I. Friluftsliv i tätort. Del 1. Friluftsliv i fysisk planering. Stockholm, Länsstyrelsen 2001. Rapport 2001:18.

16 A.a.

17 Hälsa på lika villkor - nationella mål för folkhälsan. Socialdepartementet, Statens Offentliga utredningar, 2000. SOU 2000:91.

FRILUFTSLIVETS BETYDELSE FÖR NATURVÅRDEN - OCH OMVÄNT

Sammanställd av bitr. avdelningsdirektör Gunnar Zettersten

Då

Friluftslivet och naturvården har varit som siamesiska tvillingar alltsedan den moderna naturvårdsarbetet påbörjades genom den statliga utredningen 1962- Naturen och samhället.

I det principprogram som statsmakterna antog 1963 angående riktlinjerna för naturvårdsverksamheten (prop.1963:71) underströks bl. a. att den sociala naturvården helt skulle jämföras med den mer traditionella och vetenskapliga naturvården. Naturområden kunde sålunda skyddas dels med hänsyn till de naturvärden som fanns där men också på grund av deras värde för friluftslivet. Naturvårdsverket blev det centrala verket med ansvar för friluftslivet.

Ända fram till år 1991 fanns i verkets instruktion ett särskilt åliggande om att verksamheten inom verkets förvaltningsområde skulle ordnas och utvecklas ”med hänsyn till behovet av områden för rekreation och friluftsliv” och verket skulle ”leda arbetet med planeringen av åtgärder för det rörliga friluftslivet”.

Under 60- och 70-talen hade friluftslivet en stark position i den statliga naturvården. I lagstiftningen fick friluftslivet också en stark ställning genom stadgandena i naturresurslagen med dess utpekande av riksintressen för friluftsliv. Skyddsformen strandskydd, som funnits sedan 1950-talet, har också varit en grundbult i friluftslivet. Strandskyddet har successivt stärkts och gäller sedan 1975 generellt vid samtliga kuster, sjöar och vattendrag. Syftet var ursprungligen enbart att trygga förutsättningarna för allmänhetens friluftsliv men år 1994 utvidgades stadgandet till att också bevara goda livsbetingelser för djur- och växtlivet.. Friluftslivet gick i bränslen för naturvårdsintressena.

Nu

Friluftslivet har också en stark ställning i den nya Miljöbalken. Friluftslivet skyddas tydligast i bestämmelserna om naturreservat (7 kap. 4 §), strandskyddsområde (7 kap. 13 §), vilthägn (12 kap. 11 §) och stängselgenombrott (26 kap. 11.) Men den viktigaste förutsättningen för att vi kan utöva friluftsliv i Sverige är allemansrätten. Utan den skulle exempelvis FRISAMS alla medlemmar leva under helt andra villkor.

Samhällets insatser för friluftslivet har emellertid under de senaste 10 åren tonats ned. Resurser för främjandet av friluftslivet på central och regional nivå har beskurits och även kommunernas insatser har minskat. Naturvårdsvillingen dominerar insatserna och friluftsvillingen lever en tynande tillvaro.

Vid Riokonferensen 1992. undertecknade 153 länder en konvention för att främja den biologiska mångfalden. Över hela världen har det lett till stora insatser för att skydda, vårda och restaurera naturmiljöer för att värna om den biologiska mångfalden.

Någon motsvarande global överenskommelse angående främjande av friluftslivet föreligger inte. Naturvårdens företrädare uppfattar inte sällan friluftslivet/naturturismen som ett hot mot olika naturvärden. I olika konventioner omnämns friluftslivet (outdoor recreation) tillsammans med olika exploateringsverksamheter som vägbyggnad, hamnbyggen och andra verksamheter som påverkar landskapet och miljön.

Inom den europeiska gemenskapen finns inga direktiv eller överenskommelser som handlar om friluftsliv. Däremot pågår arbete med att inom NATURA 2000 utveckla riktlinjer för hållbar turism i skyddade områden. Europarådet har redan fastslagit sådana rekommendationer liksom Helsingforskonventionen beträffande Östersjöländerna.

Riksdagen har ännu inte fastslagit några nationella mål för friluftslivssektorn. Sektorns starka koppling till naturvärden och Naturvårdsverkets ansvar för bl.a. allemansrätten, nationalparkerna och naturreservaten föranledde verket att på eget initiativ lämna en rapport om friluftslivet till den parlamentariska beredningen, Miljömålskommittén.

Naturvårdsverket föreslog där följande sektorsmål för friluftsliv och naturturism:

- *Landets främsta områden för friluftsliv/naturturism i fjäll och skog, kust och hav, sjöar och vattendrag och de för friluftsliv lämpade tätortsnära områdena skall till år 2010 bevaras, vårdas och utvecklas på sådant sätt att de kan nyttjas för dessa ändamål inom ramen för en hållbar samhällsutveckling.*
- *Alla innevånare bör ha goda möjligheter att idka friluftsliv i en varierad och rik naturmiljö till vardags, under helger och semestrar.*
- *Tillgång till fria, tätortsnära naturområden är lika viktiga delar av en god tätortsmiljö som funktionella trafiksystem och bostäder m.m.*
- *Landskapet och naturen ger förutsättningar för en utbyggnad av friluftsliv och turism. Detta måste ske på ett långsiktigt hållbart sätt. Samhället bör prioritera det enkla, naturnära och icke resurskrävande friluftslivet som bygger på allemansrättens grund.*
- *Information om hänsyn till naturen, till de i skog och mark yrkesverksamma och till olika friluftsutövare måste utökas. Förståelsen hos turister för våra natur- och kulturvärden skall främjas.*

I regeringens proposition om miljöpolitiken som strax skall behandlas av riksdagen ingår friluftslivet som en integrerad verksamhet i 9 av de 15 miljömålen, men det finns inte där någon utvecklad friluftspolitik redovisad.

I Ds 1999: 78 om Statens stöd till friluftorganisationerna sägs sammanfattningsvis: Det finns en svensk friluftspolitik även om den under senare år varit svår att skönja. Genom de många organisationsförändringar som ägt rum på berörda politikområden har friluftsförhållanden successivt marginaliserats. När Sveriges Turistråd upphörde, försvann också de friluftsförande uppgifterna som några år tidigare förts över till rådet från Naturvårdsverket.

Inom Naturvårdsverket skedde också förändringar. Friluftsförhållanden integrerades i övrig verksamhet inom naturvårdsverket och friluftslivet markerades inte längre i någon enhets namn. Plattformen för friluftsliv försvann och insatserna koncentrerades till allemansrätten, strandskyddet, naturreservaten och fjällederna inom ramen för verkets fortlöpande arbete.

Sammanfattningsvis konstaterade Friluftgruppen i rapporten att den svenska friluftspolitikerna var tydligare för 30 år sedan än den är i dag. Den uppdelning av ansvaret mellan Riksidrottsförbundet och Naturvårdsverket som genomfördes i början av 1970-talet har successivt lett till att friluftspolitikerna marginaliserats. Utan stor överdrift kan man hävda att friluftspolitikerna varit på väg att försvinna.

Sedan

Det är därför ytterst glädjande att statsmakterna nu på nytt satsar på att stärka friluftslivet genom att FRISAM får ett tydligare ansvar. I åtskilliga sammanhang framhåller regeringen genom miljöministern att den sociala dimensionen i naturvårdsarbetet måste poängteras. Med tanke på att större areal än den samlade jordbruksarealen i Sverige utgörs av skyddad natur i form av nationalparker och naturreservat är det angeläget att dessa för friluftslivet intressanta områden görs mera kända och tillgängliga för oss alla.

Men det gäller också att förbättra samordningen mellan de olika statliga insatser som kan medverka till att stärka friluftsområdets utveckling och därför anser jag att också en central myndighet måste utpekas som ansvarig här för.

Inför den översyn av myndigheternas instruktioner, som pågår inom kanslihuset är det min förhoppning att tiden nu är mogen för att åter ge friluftslivet en hemvist.

Möjligheten att vistas i naturen är viktig för människans rekreation och avkoppling. Tillgången till naturen bidrar dessutom till att skapa förståelse för betydelsen av en god miljö och allmänhetens engagemang kan öka i frågor om natur och miljö. Friluftslivets utövande baserat på allemansrättens begränsningar har varit och är av stor betydelse för naturvårdsarbetet.

Friluftstvillingen måste få växa till sig. På nytt kan friluftslivet gå i bräschen för ett breddat och fördjupat naturvårdsintresse.

Sammanställd av Lisa Hörnsten, forskare ETOUR, 2001

När jag skulle skriva detta PM fick jag ett antal frågor till min hjälp där den första löd: När blev friluftsliv en näring i besöksbranschen? Och det kan man verkligen fundera över, för resa till och vistas i naturen för nöjes skull har vi svenskar gjort i alla fall i 100 år, men det är först de senaste decennierna som sådant resande har setts som en del i något som kan kallas besöksnäring. Men egentligen har besöksnäringen funnits länge, och jag vill hävda att det här handlar om vems perspektiv man ser ur, om det utövarns av friluftslivets eller om det är ur den som livnär sig på utövningen.

Friluftslivet har den svenska politiken arbetat för att stärka under flera decennier, med tyngdpunkt under 1970-talet. Ambitionen har varit att alla människor skulle ha möjlighet till en meningsfull fritid. Det har tagit sig uttryck i lagstiftning för att naturen ska vara tillgänglig (t.ex. strandskydd), markinköp nära tätorter, och genom att samhället finansierat friluftsanläggningar både nära tätorter och mer perifert som lederna i fjällen. Samhället har också stöttat olika ideella organisationer som främjat friluftsliv och sådana organisationer har också påverkat utvecklingen, där STF:s engagemang i fjällregionen är ett tydligt sådant.

Friluftsliv kan sägas ingå i de nordiska folkens kultur, ett friluftsliv som är enkelt, okomplicerat, utförs nära hemmet och av en stor majoritet. Nästan alla svenskar känner ett behov av att vistas i naturen. Det är dock inte självklart att vi även i framtiden kommer att ha en sådan nära relation till naturen. Även om denna typ av grundläggande värderingar ändras långsamt, så kan man idag se att en stadskultur breder ut sig, där relationen till naturen är annorlunda. Det finns ett samband mellan mängden friluftsliv man får uppleva som barn och hur mycket friluftsliv man utövar som vuxen, visar amerikanska studier.

Synen på turism har förändrats i Sverige, från att på 1970-talet ha kopplat till tanken att erbjuda god rekreation till medborgarna till att betraktas som ett regionalpolitiskt medel som skulle bidra till att stärka ekonomin, skapa sysselsättning och stödja servicen i landsbygdskommunerna för att idag ses som en näring som ska vara lönsam, skapa vinster i företaget, skapa arbetstillfällen, ge skatteintäkter och inte belasta kommunens ekonomi. Turismnäringen ska betraktas som en näring bland andra i samhället.

Innan jag fortsätter är det nog bra att reda ut begreppen, vad jag menar med friluftsliv, turism och besöks/turismnäring:

Friluftsliv är att vistas i naturen på ett sådant sätt att det ger naturupplevelser, rekreation och motion.

Med turism menas människors aktiviteter när de reser till och vistas på platser utanför sin vanliga omgivning, ofta menas resor över 10 mil där man övernattar. Mycket friluftsliv kan därför räknas som turism, exempelvis fjällvandringar.

Med besöksnäring menas företag och organisationer i ett stort antal branscher som har en stor del av sin omsättning från just turism. I besöksnäringen kan ingå allt från företag som transporterar turister till en ort, stuguthyrare, affärer och guider till hantverkare som lever av turisterna. Naturen är en resurs som kan vara basen i produktionen.

Turism kan alltså ses ur två olika perspektiv; utövarns och företagarens. Skillnaden är dragkraften: för friluftsliv kan dragkraften exempelvis vara avkoppling, fysisk aktivitet eller social samvaro, medan den för besöksnäringen är näringsmässiga och har som mål att skapa företagande som kan bidra till välfärd och samhällsutveckling. Redan när STF byggde sina första hyddor i fjällen fanns en besöksnäring, folk som hade inkomster av besökarna, men eftersom det rådande perspektivet har varit friluftslivets har turismen setts ur det perspektivet, som just friluftsliv.

Det är inte givet att besöksnäringen gynnas av all turism. Man kan till exempel jämföra skidåkare som tältar med sådana som bor på hotell. Båda gynnar transportören när de köper sin resa till orten, men medan den som bor på hotell köper varor och tjänster på orten, kanske den som tältar inte har fler utgifter, om både mat och utrustning inhandlats på bostadsorten. Inställningen till nyttan från olika turism har dock hittills setts ur utövarns perspektiv snarare än näringsidkarnas.

Eftersom naturen är en resurs både för besöksnäringen och för allmänhetens friluftsliv kan behoven ibland krocka då strävan från samhällets sida att naturen ska vara tillgänglig för allmänheten kan göra det svårt för turistföretagaren att utveckla sin verksamhet. För att besöksnäringen ska ges goda utvecklingsmöjligheter är det viktigt att uppmärksamma att sådana motsättningar finns. I andra fall kan däremot likartade behov göra att friluftsliv/besöksnäring kan dra nytta av varandra för att exempelvis påverka annan markanvändning. Exempelvis kan lönsamheten inom skogsbruket minska i delar av landet, vilket skulle öka möjligheterna för annan markanvändning som turism.

Man kan tänka sig att samhället kommer att ändra perspektiv på turismen eftersom man vill att besöksnäringen ska fungera som en näring bland andra, och dessutom har förhoppningar på att branschen kommer att öka i storlek. Den tydliga strävan att naturen ska vara tillgänglig som samhället haft tills idag kommer därmed sannolikt att omprövas för att mer prioritera den lokala utvecklingen i glesbygden. Tänkbart är då att andra intressenter än ideella organisationer kommer att ges större möjlighet att påverka utvecklingen, intressenter som inte har allmänhetens bästa, utan ett näringsperspektiv.

För att återknyta till den inledande frågan "När blev friluftsliv en näring i besöksbranschen" så menar jag att friluftsliv alltid varit en del av besöksnäringen, men att perspektivet tidigare varit friluftsutövarens. En förändring håller dock på att ske där också besöksnäringens perspektiv blir av intresse.

FOLKRÖRELSE, DEN SOCIALA EKONOMIN OCH DEMOKRATIN

Sammanställd 2001 av Monika Olin Wikman, f.d. generalsekreteraren för 7:e Europeiska konferensen om social ekonomi

Begreppet social ekonomi

När begreppet social ekonomi kommer på tal får många ett frågande ansiktsuttryck. Vi som länge hållit på med verksamhet inom folkrörelser och föreningsliv, inom stiftelser och kooperativ varför nu börja använda ett begrepp som social ekonomi? Vad är nytt i detta ?

"Ett nygammalt begrepp" skriver Hans Westlund (2001). Längre var det liktydigt med nationalekonomi. Men tex år 1934 publicerades en bok med titeln "Teoretisk socialekonomi" (Gustav Cassel). Begreppet omfattar verksamheter som funnits länge och har en stark tradition i vårt land. Social ekonomi är sedan 1989 ett officiellt begrepp inom EU.

I och med Sveriges ansökan om medlemskap i EU blev det naturligt att begreppet introducerades mera allmänt hos oss. Det har bl.a använts i samband med EU:s strukturfonder. EU har valt att definiera den sociala ekonomin genom att avgränsa den till fyra typer av företags- och associationsformer, kooperativ, ömsesidiga företag, föreningar och stiftelser.

Inom den sociala ekonomin finns uppskattningsvis idag ca 200 000 kooperativ, företag, föreningar och stiftelser och liknande sammanslutningar. Av dessa är ungefär 150 000 ideella föreningar. De omsätter mer än 120 miljarder per år och har ca 200 000 anställda. Därtill arbetar ett stort antal människor ideellt. Ungefär 10 000 föreningar driver anläggningar inom fritids- och kulturområdet. 55 procent av de 30 000 idrottsanläggningarna i landet och en fjärdedel av de mellan 1400 och 1500 fritidsgårdarna drivs av föreningar (Social ekonomi, Näringsdepartementet 2001).

År 1997 tillsatte den svenska regeringen en arbetsgrupp inom regeringskansliet med uppgift bla att definiera uttrycket social ekonomi. I rapporten "Social ekonomi - en tredje sektor för välfärd, demokrati och tillväxt?" föreslogs följande definition: "Med social ekonomi avses organiserade verksamheter som primärt har samhällsreliga ändamål, bygger på demokratiska värderingar och är organisatoriskt fristående från den offentliga sektorn. Dessa sociala och ekonomiska verksamheter bedrivs huvudsakligen i föreningar, kooperativ, stiftelser och liknande sammanslutningar. Verksamheter inom den sociala ekonomin har allmännytta eller medlemsnytta, inte vinstintresse, som främsta drivkraft" (Kulturdepartementet 1999).

Denna definition används nu allmänt, så tex användes den i samband med "Den 7:e Europeiska Konferensen om Social Ekonomi" som ägde rum i Gävle i juni 2001 under Sveriges ordförandeskap i EU. I dokumenten från konferensen finns slutsatser, åtaganden och krav vad gäller den sociala ekonomins utveckling i ett europeiskt perspektiv. Andra begrepp som brukar användas mer eller mindre synonymt är "den tredje sektorn", "den ideella sektorn", "folkrörelser", "non-profit-sektor" och "det civila samhället."

Demokrati och socialt kapital

Verksamheter inom den sociala ekonomin kom ofta till som uttryck för människors längtan att gemensamt förverkliga drömmar om ett bättre samhälle och ett bättre liv. Många av friluftslivs- och främjandeorganisationerna har en lång historia vad gäller att bedriva aktiviteter i olika former till gagn för medlemmar men också för samhället.

Det starka samhälle som byggdes upp under 50-talet och framåt hade ett brett stöd. Nu ökar intresset för komplement till de stora systemen. Människor vill ha större möjlighet att påverka lösningar och innehåll. Alternativa former inom bla förskola, skola och social omsorg är uttryck för detta liksom lokala utvecklingsprojekt av skilda slag. Frivilliga verksamheter uppfattas som viktiga demokratiska aktörer som skapar tillhörighet, gemenskap,

mening samt tillit mellan människor. Föreningslivet uppfattas som en skola i demokrati där man lär sig hur demokratiskt beslutsfattande fungerar genom praktisk erfarenhet.

Dessa kvaliteter hos frivilliga verksamheter brukar benämnas "det sociala kapitalet" vars betydelse bl.a beskrivs av forskare (Putnam 95). Det sociala kapitalet har stor betydelse även för hur näringsliv, politik och offentlig förvaltning fungerar.

Hur ser det då ut i föreningslivet idag?

Föreningslivet i Sverige

Ur uppgifter från Statistiska centralbyrån kan vi notera att totala andelen av befolkningen som är medlemmar i någon förening eller organisation har minskat under 1990-talet. Tillbakagången är särskilt märkbar i yngre generationer. I åldersgruppen 16-24 år ökade således andelen helt föreningslösa från ca 13 till 24 procent.

Andelen i befolkningen som är aktiva medlemmar i en förening är 44%. Här har en minskning skett sen 1992 då motsvarande var 50%. Andelen män som tillhör föreningslivet och är aktiva är högre än bland kvinnorna, ju längre formell utbildning man har desto vanligare att man är aktiv i föreningslivet. Av dem som är födda utomlands är andelen aktiva påtagligt lägre än bland dem som är födda i Sverige och samma förhållande gäller för personer med svag ekonomi.

Cirka 9 procent av befolkningen 16-84 år uppger att de är medlemmar i friluftsföreningar. Här har det inte skett några egentliga förändringar sedan år 1992. Runt 2,9 procent betecknar sig som aktiva innefattande förtroendeuppdrag. Även här är det en marginell förändring sedan 1992. Den högsta andelen aktiva har åldersgrupperna mellan 45 och 74 år. Andelen ungdomar 16-24 år som är aktiva var 2,6 procent år 2000.

Det bör noteras att scb:s undersökning visar att andra typer av aktiviteter som att ta kontakt med tjänsteman eller förtroendevald, skriva insändare, underteckna upprop och delta i demonstration har ökat mellan åren 1992-2000. Att delta i nätverk är inte något som mäts i statistiken men här bör man också kunna utgå från en stark ökning.

En förfrågan (november 2001) till organisationer inom FRISAM om medlemstal ger följande allmänna bild. Flera organisationer har upplevt en nedåtgående kurva bl.a under 90-talet, en kurva som nu stannat upp eller är på uppåtgående. Några upplever att kurvan fortsätter nedåt. En organisation pekar på att när de gamla avviker tar inte de unga över som tidigare samt framhåller att deras medlemmar är mindre trogna och stannar kortare tid i organisationen. Några organisationer för fram åldersgrupperna kring 30-50 år som viktiga ur aktivitets- och rekryteringssynpunkt. Någon organisation redovisar skillnader i regional aktivitet. Fråga om koppling och förankring mellan lokal nivå och riksnivå kan resas - här kan finnas ett växande problem. Är det så att det håller på att bli en tudelning så att den lokala nivån avskiljs från den centrala?

Ledarskap

Ledarskapsfrågor är mycket aktuella inom såväl näringsliv som offentlig sektor. Vad gäller ledning av ideell verksamhet framhåller Filip Wijkström, forskare vid Handelshögskolan i Stockholm (1997) att ledning och utveckling av ideell eller frivillig verksamhet kräver ett långsiktigt, strategiskt ansvar och ett medvetet och fokuserat utvecklingsarbete. Idag drivs, menar han, många av de mest centrala utvecklingsfrågorna i flera av organisationerna antingen inte alls eller på ett mer eller mindre ad hoc-mässigt sätt. Det saknas ofta forum där organisationerna aktivt diskuterar långsiktiga strategiska frågeställningar eller den ideologiska grunden för verksamheten. Få organisationer har en långsiktig plan och målsättning för utvecklingen av de nuvarande ledarna och för rekryteringen av nästa generations ledare. Detta är, menar Wijkström, något organisationerna måste ta itu med för att kunna vara med i samhällsutvecklingen.

Inom Handelshögskolan har startats en 5-poängskurs "To organize and lead nonprofit and voluntary activity strategically" med inspiration från internationella erfarenheter. Samarbete sker med Ideell Arena som sedan 1998 är ett projekt mellan 38 ideella organisationer och som vill vara en kraft för att driva på utvecklingen av kunskap, ledarskap och organisation i den ideella sektorn. Ideell Arena riktar sig till förtroendevalda och tjänstemän, söker nära samarbete med forskare och har en tydlig internationell utblick. Man driver aktiviteter som bygger på ömsesidigt lärande, erfarenhetsutbyte och en stark vilja till nytänkande.

Några exempel på nytänkande inom FRISAMS medlemsorganisationer

Inom Jägarförbundet finns ett projekt riktat till ungdomar för att i första hand att väcka intresse för naturen, för naturens yttringar och för naturen som förnyelsebar resurs. Det finns idag en generation som inte har en egen upplevelse av koppling till jord, fiske, skog. Man arbetar mot skolorna och har ett projekt i Rinkeby i samarbete med Studieförbundet och Svenska Kennelklubben. I detta sammanhang riktar man sig bl.a till

invandrarungdomar.

Svenska Scoutförbundet har ett uppmärksammat projekt ”Arbetsformer för Påverkanstorg” som syftar till utveckling av demokratiformerna för att fler skall komma till tals och vara aktiva under den beslutsprocess som en föreningsstämma innebär. Arbetet har pågått sedan -97, influerat av ungdomar. Man låter ”Påverkanstorget” pågå i olika grupperingar. Alla närvarande - delegater och observatörer- har rätt att delta under olika ”inflytandepunkter”. Vissa principiella frågor, tex budget och frågor av ideologisk karaktär, behandlas i större grupp. Såväl förbundsstyrelse som distrikt går igenom beslutsunderlag från påverkanstorgen före avslutande plenardiskussion. Utgångspunkten är att förhandlingar skett före denna diskussion och att den blir en formell bekräftelse på vad som kommit fram tidigare.

Det finns säkert andra exempel inom Frisams organisationer som kan lyftas fram och bilda underlag för erfarenhetsutbyte och ömsesidigt lärande.

Forskning och kunskapsbildning

Forskning och kunskapsbildning kring ideell verksamhet är bristfällig och fragmentarisk. Här kan nämnas att Ideell Arena har tagit ett steg mot att kartlägga forskningen inom området (Söderholm). I en debattartikel (Aftonbladet 2001) kräver företrädare för sex organisationer att regeringen avsätter 110 miljoner för ett tioårigt forskningsprojekt och säger ” Vi talar om demokratins livskraft och förnyelse. Vi talar om hur förtroendefulla relationer skapas mellan medborgarna. Vi talar om hur människors engagemang och möjligheten till ett meningsfullt liv kan främjas”. En särskild promemoria om forskning inom området friluftsliv har tagits fram inför denna konferens.

Sammanställd av Professor Lars Aronsson, Högskolan i Kalmar, Baltic Business School, Docent Gerhard Nordlund, Pedagogik vid Umeå universitet, Docent Klas Sandell, Forskargruppen Turism och Fritid, Avd. f. Geografi och Turism, Karlstads universitet

Inledning

Hösten 1998 sammanställde vi en promemoria med förslag för att fördjupa forskningen i Sverige kring friluftslivets roll och innehåll. Den utredning om statens stöd till friluftsliv och främjandeorganisationer som 1999 ledde fram till en departementsskrift med samma namn (Ds 1999:78) tog också mycket positivt fasta på dessa våra förslag. Dels genom att man helt enkelt ställde sig bakom förslagen i sig och dels genom att en sammanfattning av promemorian återgavs som bilaga till utredningen. Föreliggande promemoria är en lätt revision av den vi gjorde 1998 och det är förstas med blandade känslor vi konstaterar att de förhoppningar som då av många knöts till departementsskriftens publicering, inte bara när det gäller friluftsforskning, ännu i mycket liten utsträckning har infriats. Men det är samtidigt mycket positivt att nu återigen få möjlighet att bidra till diskussionen kring forskning om ett mycket viktigt och samtidigt mycket försummat forskningsfält.

Behovet

Friluftsliv är ett viktigt karaktärsdrag i industrisamhällets humanekologi, ett centralt perspektiv i kulturtradition och nationell identitet, liksom ett viktigt element i hälsa och livskvalitet. Det är också en betydelsefull pedagogisk metod för bl.a. miljöfostran, kroppsrörelse och social mognad i förskola, skola och många organisationer, samt en växande arena för kulturmöten och näringsverksamhet i form av naturturism i ett alltmer mångkulturellt och rörligt samhälle.

I forskningsverksamhet är det ofta viktigt att både ha precisa definitioner samtidigt som "det intressanta" ofta ligger i utkanterna av hur det aktuella fenomenet konventionellt uppfattas. Detta gäller också friluftsliv där inte minst kopplingarna till frågor som folkhälsa, miljöpedagogik, samhällsplanering och naturvård är av intresse. Det är också viktigt att inte med definitionerna utesluta nya, men för framtiden kanske mycket viktiga fenomen. För att ta ett exempel på det senare så kanske den s.k. "lajv"-rörelsen (levande rollspel) med ofta mycket påtagliga friluftselement kommer att ses som en mycket viktig del i ungdomars friluftsliv och fördjupade natur- och landskapsrelation i framtiden (med kopplingar till t.ex. historia, arkeologi, natursyn och mytologi). Betydelsen av äventyrs- och multisporter med mer eller mindre friluftsanslutning är också uppenbar, inte minst genom reklam och olika medias bevakning.

Utifrån detta resonemang vill vi t.v. föreslå en bred inramning av studiefältet friluftsliv i linje med kringliggande begrepp som nämnts ovan, men där i första hand kopplingarna mot (i) livskvalitet, (ii) hälsofostran, (iii) näringsgren och (iv) pedagogisk metod fokuseras. Som centrum för detta studiefält ser vi dock den definition som användes i den ovan anförda departementsskriften, nämligen: "vistelse och fysisk aktivitet utomhus för att uppnå miljöombyte och naturupplevelse utan krav på prestation eller tävling" (Ds. 1999:78, s. 9).

Friluftsliv som forskningsfält

Samtidigt som vetenskapens roll som referensram för samhällsplanering och politik successivt förstärkts har dock friluftslivet genomgående varit mycket svagt representerat som forskningsfält i Sverige. Många orsaker har troligen samverkat till detta bekymmersamma läge, t.ex. att friluftslivets mångvetenskapliga karaktär gjort att det inte självklart adopterats av någon akademisk disciplin liksom att riktade forskningspengar till området inte har skapats. Forskningspengar har t.ex. varit möjligt att söka inom Centrum för idrottsforskning (CIF) som är det statliga forskningsorgan som har som uppgift att stödja, initiera och samordna forskning inom idrottens område. I sina riktlinjer för sitt arbete säger CIF: "Idrott skall här ses i sin vida betydelse och kan omfatta tävlingsidrott, motionsidrott, idrott som undervisningsämne, friluftsliv och fysisk rekreation". En genomgång av projekt som beviljats genom åren av CIF visar att pengarna dock i huvudsak gått till områden inom tävlingsidrotten, biomekanisk-, fysiologisk-, medicinsk-idrottsforskning och till idrottsskadeforskning.

Att friluftslivet i sin egenskap av brett allmänintresse inte i någon större utsträckning haft starka påtryckningsgrupper för att driva sina behov av ökad uppmärksamhet och ett fördjupat behov av kunskap, har säkert också haft stor betydelse. En annan orsak är sannolikt att i Sverige har friluftslivet som utbildningsområde i stor utsträckning förvaltats av folkhögskolorna (t.ex. är den där förlagda fritidsledarutbildningen ofta relativt friluftsorienterad) samtidigt som denna (ut)bildningsverksamhet generellt har svagare forskningsanknytning än motsvarande vid högskolorna. En jämförelse med idrotten visar hur samhällets resurser har prioriterats i detta sammanhang. Idrotten har i dag ett tiotal professorstjänster (t.ex. i historia, pedagogik, medicin och filosofi) och långa sammanhängande utbildningar på universitets- och högskolenivå (t.ex. idrottspedagog-utbildningar och idrottslärares utbildningar). Idrotten har bl.a. en egen Idrotthögskola i Stockholm och som tidigare nämnts ett Centrum för idrottsforskning. Någon motsvarighet inom friluftslivets område finns överhuvudtaget inte. En forskningspotential finns dock vid universitetet om möjligheter till forskning erbjuds.

Sammanfattningsvis står den svenska och nordiska forskningen inte i någon som helst proportion till de behov av nya kunskaper som efterfrågas inom friluftslivets område. Detta särskilt mot bakgrund av friluftslivets växande roll för hälsa, livskvalitet och miljöfostran och diskussionen om den Nordiska friluftstraditionens särskilda karaktärsdrag, t.ex. allemansrättens betydelse (vilket bl.a. gör att utländska forskningsresultat inte okritiskt kan överföras). Det är här viktigt att påminna om att historiskt sett så har friluftslivet parallellt med industrisamhällets framväxt stått för mycket stora gruppers enkla och billiga möjlighet till rekreation, familjegemenskap, livskvalitet och hälsa. Inte sällan har allmänhetens naturkontakt i bred bemärkelse under denna tidsperiod också varit ett viktigt område för politiska ambitioner. Politiska ambitioner som idag, i det begynnande 2000-talet, i stor utsträckning förutsätts underbyggas och legitimeras av forskning i bred bemärkelse. Utanför Norden är emellertid situationen ofta något bättre. Exempelvis finns det i USA och Kanada en omfattande utbildnings- och forskningsverksamhet inom friluftslivets område.

Syfte och uppläggning

Syfte

Mot bakgrund av det ovan skisserade behovet av bättre kunskapsunderlag för friluftsliv som livskvalitet, hälsofostran, näringsgren och pedagogisk metod avser planerna i detta PM att befrämja mer och bättre svensk friluftsforskning i nära internationell samverkan. Detta med bästa möjliga information om kunskapsläget och med största möjliga lyhörddhet för upplevda behov bland friluftslivets aktörer.

Ett kompetensnät

Inte minst mot bakgrund av de moderna elektroniska kommunikationsmöjligheter som finns, föreslår vi att ett kompetensnätverk inrättas med ett arbetsutskott förankrat i några olika akademiska miljöer. Härigenom minimeras overheadkostnader för administration, lokaler, tjänster etc. som annars kan bli en kvarnsten för en mer konventionell centrumetablering. Samtidigt kan ett kompetensnät fritt knyta an bästa möjliga kompetens med stor flexibilitet och utan krav på att dessa skall överge existerande positioner. Genom en nätverksstruktur ges också bra möjligheter till god återkoppling för impulser både utifrån och inifrån den akademiska världen (se fig. 1). Kompetensnätets övergripande uppgifter bör i första hand vara: (i) kunskapsförvaltning; (ii) forskningsinitiering; och (iii) kunskapsspridning, vilka var för sig utvecklas något under "Arbetsområden" nedan. Vi föreslår därför en fyraårig igångsättningsperiod och under den tiden och inför fortsättningen därefter måste naturligtvis ytterligare personer och miljöer knytas in och den organisatoriska strukturen ses över.

Arbetsutskott och kansli

Kompetensnätverket består alltså av alla som vid ett visst tillfälle på något sätt är knutna till konferenser, skrifter, forskning etc. Som drivande i detta nätverk föreslår vi att ett arbetsutskott på tre personer (inte nödvändigtvis de tre som sammanställt denna text) inrättas och till detta knyts en forskningsassistent/-redaktör. Arbetsutskottets uppgift bör vara, att med hjälp av extern resursförstärkning (se budget), dels kunna prioritera friluftsforskning i förhållande till undervisning och annat forskningsarbete; dels kunna prioritera nätverksbyggande, kunskapsförvaltning, initiera nya forskningsfält samt bedriva kunskapsspridning, som går utöver det egna specifika forskningsintresset. Forskningsassistenten/-redaktören är verkställande ledamot i arbetsutskott och styrelse, samt har ett särskilt ansvar för det löpande arbetet kopplat till en databas, övrig kunskapsförvaltning och kunskapsspridning. FRISAM (Friluftorganisationernas samarbetsorgan) har förklarat sig intresserade av att stå som huvudman för verksamheten och ansvara för att finna praktiska lösningar på frågor som gäller administration, lokaler och IT-resurser för byggandet av databas och för kommunikation med densamma. Arbetsutskottet är sammanhållande och ingår med viss arbetstid i den konkreta verksamheten. Vid sidan av den externa resursförstärkningen tillkommer också rimligen ett resurstillskott från respektive lärosäte på så sätt att respektive institution bör se kontaktpersonens verksamhet inom nätverket som en viktig del i forskning och respektive lärosätes engagemang för den s.k. "tredje uppgiften".

Styrning

En styrelse tillsätts som fattar övergripande och långsiktiga beslut där anslagsgivare (myndigheterna), några av de ideella intressenterna (t.ex. från FRISAM) samt arbetsutskottet är representerade. I stället för en tung formell och detaljinriktad styrningsstruktur (vad skall göras, av vem, hur etc.) så föreslår vi i huvudsak en vetenskapligt orienterad utvärderingsprocess, förutom styrelsens övergripande beslut, i kombination med en rullande treårsbudget. Detta menar vi minskar risken för att försöka detaljreglera en forskningsverksamhet och det minskar också byråkrati och overheadkostnader. Med hjälp av återkommande extern internationellt förankrad granskning (t.ex. en tre- mannakommitté som rullande byts ut) ges signaler om starka och svaga sidor liksom behov av omprioriteringar och andra förändringar som styrelsen och arbetsutskottet har att ta ställning till. Om de råd som ges inte på ett nöjaktigt sätt efterkommes enligt styrelsens sätt att se det så fasar verksamheten ut genom att resurstilldelningen successivt minskar. Med en sådan styrningsstruktur ges också stora möjligheter till internationellt sett högkvalitativ forskning, vilket samtidigt ger möjlighet till externa nationella och internationella forskningsmedel (m.a.o. bästa "avkastning på insatsen"; se arbetsområde II nedan).

Arbetsområden

Arbetsområde I: Kunskapsförvaltning

Ett grundläggande element i all forskningsverksamhet är att ta reda på vad som redan är gjort och på olika sätt systematiskt beakta vad som görs. Inte minst inom ett fält som friluftsliv är detta av stor betydelse då inte någon specifik disciplin, centrumbildning, forskningsråd eller liknande ser detta som sitt huvudområde. Det här arbetet innebär i princip att bygga upp en aktuell databas, vidmakthålla personliga och formella nätverk för kunskapsbevakning (konferenser, skriftväxling, tidskriftsbevakning etc.). Redan på detta stadium är vårt intryck att ett stort värde ligger i att de forskningsinsatser som ändå görs inom detta fält blir kända. Förutom ett bevakningsarbete bör även ingå i denna kunskapsförvaltning någon/några större forskarträffar per år med genomgång av aktuell friluftslivrelaterad forskning (svensk och utländsk) genom konventionell paperspresentation, posterredovisning etc. En viktig del i kunskapsförvaltningen är också att, i första hand via elektroniska länkningar, kunna hänvisa intresserade vidare till tänkbara nationella och internationella informationsbaser och projektfinansiärer.

Arbetsområde II: Forskningsinitiering

Då friluftsliv är ett ämnesövergripande fält, där många forskningstraditioner bör ha sin plats och där inte minst tematiskt samarbete med forskningsfält utanför friluftsliv är nödvändigt, så kommer sannolikt forskningsmedlen att behöva finansieras från flera håll. Vi tror att det är lämpligt i ett inledande, skede, att pengar ställs till förfogande till ett antal forskningsmiljöer för att initiera friluftsforskning som sedan kan resultera i större ansökningar även med andra finansiärer

Samtidigt är det av största vikt att friluftslivet som forskningsfält kraftigt förstärks. Det tror vi bäst sker på tre sätt, nämligen genom (i) viljeyttringar till etablerade forskningsfinansiärer, (ii) kontaktetablering, samt (iii) initieringsstöd. Viljeyttringarna från statsmaktens sida gäller lämpligen det generella behovet av mer friluftslivrelaterad forskning och en diskussion om lämplig ansvarsfördelning mellan forskningsfinansiärerna. Kontaktetableringen är att se som en del av här föreslaget nätverk inkl. t.ex. ovan nämnda forskarträffar och nedan nämnda nyhetsbrev. Initieringsstöd innebär att arbetsutskottet kan initiera olika forskningsinsatser - i egen regi eller genom inkomna intresseanmälningar eller uppdrag. Det kan innebära att få kunskapsöversikter gjorda (se nedan om rapportserie), att mindre inledande studier görs, eller att möjligheter ges för större forskningsansökningar. Inte minst viktigt i detta sammanhang är möjligheten att fånga upp och sända vidare information från myndigheter, organisationer, skolsystem etc. som kan bedömas som forskningsintressant via de nedan nämnda populärvetenskapliga sammandragningarna. Om större summor finns tillgängliga för forskningsinitiering så föreslås en relativt konventionell organisation med inomvetenskapliga referensgrupper som föreslår beslut till styrelsen.

Arbetsområde III: Kunskapsspridning

Utifrån ovan nämnda arbetsområden (bevakning av pågående forskning, forskarträffar, kunskapsöversikter och mindre forskningsprojekt) så bör det finnas ett bra underlag för kunskapsspridning inom detta fält. Målgrupper för detta bedöms i första hand vara: - centrala myndigheter som t.ex. Naturvårdsverket, Folkhälsoinstitutet, Socialstyrelsen, Turistdelegationen, Skolverket, Högskoleverket m.fl. men även; - regionala och lokala tjänstemän inom detta fält (skola, barnomsorg, fysisk planering, fritid, miljö och naturvård); - ideella organisationer inom friluftsliv, natur, miljö och miljöpedagogik; - enskilda lärare, ledare och andra ideellt eller professionellt intresserade inom detta fält (bl.a. lärarutbildningar, folkhögskolor, naturguider, natur- och miljöprofilerade skolor etc.); - facktidskrifter och bredare tidskrifter inom detta fält.

Spridningsvägarna föreslås i första hand vara:

- *nyhetsbrev som i första hand kan gå ut som e-post och i andra hand som fax eller brev, med information om t.ex. aktuella träffar och skrifter och där även "annonser" för kunskapsbehov samt intresse för forsknings- och utvecklingssamarbete kan införas;*
- *en eller flera sammandragningar per år med inriktning mot myndigheter, organisationer och intresserad allmänhet (ev. tematiskt organiserade) där forskning presenteras på ett populärvetenskapligt sätt och forsknings/kunskapsbehov diskuteras;*
- *en rapportserie där företrädesvis kunskapsöversikter och samlade syntetiseringar görs. Kunskapsöversiktterna kan vara initierade av de populärvetenskapliga träffarna och utförda inom kompetensnätet med hjälp av forskningsresurser. Samlade syntetiseringar förefaller lämpliga att göra när resultat publicerats i t.ex. olika vetenskapliga artiklar (vilka oftast är på engelska) och där det kan finnas intresse av att detta material presenteras på ett mer överskådligt och lättillgängligt sätt;*
- *databas; byggs upp och hålls aktuell samt är elektroniskt tillgänglig för nätverket, inkl. viss skriftförmedling och länkningar vidare till andra informationsbaser och tänkbara finansiärer inom detta fält.*

Budget, tidsplan och utvärdering

Resursbehov

Utifrån ovanstående skisserade verksamhet förefaller följande årliga resursbehoven adekvata (kkkr):

Arbetsutskott, inkl. arbetsområde I: Kunskapsförvaltning: Löneandel motsvarande 50% av heltid vid tre nätverksnoder (inkl. administrativa kostnader). Vissa omkostnader för resor, litteratur, datasökningar etc.

Kansliresurser: Löneandel för forskningsassistent/-redaktör 100% av heltid, lokaler, telefon, etc, drift av databas.

Arbetsområde II: Forskningsinitiering: Två forskartreffar per år (resor, logi etc.) x 20 personer; Löneandel motsvarande 10% av heltid vid tre nätverksnoder (inkl. LKP); Resurs för pilotstudier, kunskapsöversikter och projektinitiering (i storleksordningen 500´ - 5000´);

Arbetsområde III: Kunskapsförmedling: Nyhetsbrev (10´) Två skrifter per år i skriftserien á 50´ (100´); Löneandel motsvarande 10% av heltid vid tre nätverksnoder (inkl. LKP); Två populärvetenskapliga träffar per år á 2´ (ej full kostnadstäckning) x 50 personer (200´);

Utvärderings- och styrelsearbete: 3 internationellt förankrade vetenskapliga utvärderares arbete och omkostnader, med högre intensitet i arbetet vartannat år (3 x 40´ = 120´) Omkostnader (3 x 10´=30´)

Totalt innebär detta ett årligt resursbehov i storleksordningen 4 - 8 miljoner beroende på omfattningen av resurser till forskningsinitiering. Till detta kommer de basmedel som tillförs arbetet genom arbetsutskottets hemmainstitutioner. (Det kan noteras att detta gäller ett inledningsskede, men också att detta - även om den högsta totalsumman väljs - är mindre än vad Centrum för idrottsforskning har att fördela varje år; till detta kommer för idrottens del professorstjänster m.m.)

En viss investeringskostnad är också nödvändig för att dels köpa program eller licensrättigheter, dels datautrustning och övrig kontorsutrustning.

Försöksperiod och rullande treårsplan I enlighet med strategin skisserad ovan så föreslås på sikt en rullande treårsplan med utvärdering vartannat år utförd av en referensgrupp. Initialt föreslås dock en fyraårig försöksperiod för att ha möjlighet att vid behov förändra verksamheten.

De tre nuvarande kontaktpersonerna och de miljöer där de ingår

Gerhard Nordlund (docent i pedagogik), pedagogiska institutionen, Umeå universitet. Vid institutionen har bedrivits undervisning och forskning om idrott, kost och hälsa i ett 20 tal år. Institutionen var den första i landet att t.ex. starta idrottspedagogutbildning och sedan ett antal år tillbaka bedriver även institutionen idrottsläroverutbildning. Ett starkt önskemål från institutionens sida har varit och är att bredda forskningsinsatserna till att också gälla fritid och friluftslivets områden. Institutionen har för närvarande drygt 50 forskarstuderande och ett årligt intag på i genomsnitt 4-5 nya doktorander. Institutionen har också en idrottsprofessur

Klas Sandell (FD, docent, universitetslektor i kulturgeografi), för närvarande verksam vid Avd. för Geografi och Turism, Karlstads universitet. Här bedrivs sedan länge utbildning och forskning om bl.a. naturturism och friluftsliv, inte minst inom den flervetenskapliga forskargruppen Turism & Fritid. Karlstads universitet kan också erbjuda egen forskarutbildning där de studerande kan inrikta avhandlingsdelen i forskarstudierna mot turism- och fritidsområdet. Forskningen om turism- och fritidsfrågor bedrivs för närvarande inom disciplinerna kulturgeografi och sociologi. Sandell har skrivit ett antal vetenskapliga arbeten kring friluftsliv, humanekologi, miljöhistoria, naturturism, allemansrätt och miljöengagemang, men även mer praktiskt inriktad litteratur. För översikt och referenser se de två antologierna: Friluftshistoria - från `härdande friluftsliv` till ekoturism och miljöpedagogik: Teman i det svenska friluftslivets historia (red. med Sverker Sörlin) Carlssons bokförlag, 2000; respektive: Friluftslivets pedagogik: För kunskap, känsla och livskvalitet (red. med Britta Brügge och Matz Glantz) Liber, 1999.

Lars Aronsson (professor i kulturgeografi med inriktning mot turism och upplevelser), vid Baltic Business School, Högskolan i Kalmar. Grundutbildningen inom turismområdet startade redan 1978 vid högskolan i Kalmar. Forskningen inom turism har pågått parallellt med grundutbildningen. Numer finns även ett forskningsprogram som rör turismen och samhället och som även omfattar natur- och friluftslivsaktiviteter. Den 18 oktober 2001 invigdes den nya internationella handelshögskolan vid Högskolan i Kalmar kallad "Baltic Business School" (BBS). Turismutbildningen och turismforskningen är en av de tydliga profilerna inom BBS. Ledorden för BBS övergripande forskningsprogram är "fair management and sustainable economies". Samtidigt är detta program inriktat mot att beforska det post-industriella och senmoderna samhällets ökande betoning av kunskap, service, tjänster och upplevelser. Sammanfattningsvis betonas således hållbarhet och etik i det "nya" kunskaps- och upple-

Bilaga 2

KONFERENSPROGRAM FRILUFTSLIV FÖR FRAMTID ETT
FRILUFTSPOLITISKT IDÉFORUM

Måndagen den 19 november 2001 på Rosenbad i Stockholm

FM

Eva Bjernudd, ordförande i FRISAM, hälsar välkommen med en inledning om FRISAMS syn på möjligheter och förutsättningar för Friluftslivets utveckling

Statsrådet *Ulrica Messing*, Näringsdepartementet, samtalar om friluftspolitik

Friluftslivets utveckling i Norge i samspel mellan friluftorganisationerna och samhället. *Inger-Lise Skarstein*, styrelseordförande och *Harald Tronvik*, generalsekreterare i FRIFO, Friluftslivets fellesorganisation

Friluftsliv, turism och naturen. Vad säger forskningen? Hur ter sig framtiden? *Peter Fredman*, VD Turismforskningsinstitutet ETOUR

Om människans möte med naturen - en betraktelse av professor *Nils Uddenberg*, Kungliga Vetenskapssakademien

EM

Friluftslivets betydelse för:

Folkhälsa, besöksnäring/turism, folkrörelse, den sociala ekonomin och demokratin naturvårdspolitik, presentation av FM. Medverkande bl.a. *Johan Tranquist*, *Lisa Hörnsten*, *Monika Olin Wikman* och *Gunnar Zettersten*.

”Mål, visioner och strategier för friluftslivets framtida utveckling” diskussion och idéutbyte i mindre grupper.

Rapport från gruppdiskussionerna.

Sammanfattning, avslutning

FRISAM består av * Friluftsförbundet * Svenska Turistföreningen * Svenska Orienteringsförbundet * Svenska Båttuningen * Svenska Scoutrådet * Svenska Jägareförbundet * Sportfiskarna * Svenska Brukshundklubben * Cykelförbundet * Riksförbundet Hälsöförbundet * Svenska Livräddningssällskapet * Svenska Kennelklubben * Korpen Svenska Motionsidrottsförbundet * Riksförbundet Sveriges 4 H * Svenska Frisksportförbundet